

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra PVH a archivního studia

Bakalářská práce

Viktoriia Fedorenko

**Archivnictví na Ukrajině. Analýza současného stavu a perspektivy
rozvoje archivního systému**

Archiving in Ukraine. Analysis of the current state and perspectives of archival
system development

Praha 2024

Vedoucí práce: PhDr. Klára Woitschová

Poděkování

Ráda bych zde poděkovala vedoucí bakalářské práce PhDr. Kláře Woitschové za její podnětné rady a čas, který mi věnovala při řešení dané problematiky. Taktéž bych chtěla poděkovat PhDr. Mgr. Daniele Brádlarové za opakovanou pomoc a konzultační hodiny. Současně bych poděkovala pracovníkům Státního archivu Záporožské oblasti za pomoc a poskytnuté informace. Zároveň bych chtěla poděkovat mgr. Iryně Semenové, která mi opakovaně poskytla cenné informace a prameny týkající se tématu studovaného v této práci.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 22. května 2024

Viktoriia Fedorenko

Klíčová slova (česky):

Archiv, archivní síť, archivní fond, Ukrajina, zákon, uchování dokumentů.

Klíčová slova (anglicky):

Archive, archive network, archive fund, Ukraine, law, preservation of documents.

Abstrakt (česky)

Bakalářská práce analyzuje archivní systém Ukrajiny.

První dvě kapitoly se věnují vzniku a vývoji archivní infrastruktury na Ukrajině a zaměřují se na činnost ukrajinské archivní sítě v minulosti a v současnosti.

Následující kapitola je zaměřena na fungování Státního archivu Záporožské oblasti v rámci archivní sítě Ukrajiny: obsah jeho fondů, jeho právní status, historický vývoj a přehled oficiálních internetových stránek tohoto archivu.

V poslední kapitole jsou popsány hlavní problémy archivnictví a pokusy o jejich řešení.

Abstract (in English):

This bachelor thesis analyses the archival system of Ukraine.

The first two chapters deal with the emergence and development of archival infrastructure in Ukraine and focus on the activities of the Ukrainian archival system in the past and present.

The following chapter focuses on the functioning of the State Archives of Zaporizhia oblast within the archival system of Ukraine: the content of its collections, its legal status, its historical development and an overview of the official website of this archive.

The last chapter describes the main problems of the archival system and attempts to solve them.

OBSAH

ÚVOD.....	7
1 HISTORICKÉ FORMOVÁNÍ ARCHIVNICTVÍ NA UKRAJINĚ.....	9
1.1 Archivy v době Kyjevské Rusi	9
1.2 Archivy Haličsko-volyňského království.....	10
1.3 Archivy Litevského velkoknížectví	11
1.4 Archivy Polsko-litevské unie	13
1.5 Archivy Ukrajiny 16.–18. století.....	15
1.6 Ukrajinské archivy z konce 18. a počátku 20. století.....	18
1.7 Ukrajinské archivy v letech 1917–1921	22
1.8 Archivnictví na sovětské Ukrajině	24
2 MODERNÍ ARCHIVNÍ SÍŤ NA UKRAJINĚ	28
2.1 Organizace archivů po vyhlášení ukrajinské nezávislosti	28
2.2 Síť archivních institucí Ukrajiny.....	29
2.3 Vzdělávání v oblasti archivnictví.....	30
2.4 Analýza dopadu současné ukrajinské situace na archivnictví.....	33
3 STÁTNI ARCHIV ZÁPOROŽSKÉ OBLASTI	37
3.1 Úkoly a funkce Státního archivu Záporožské oblasti.....	37
3.2 Postavení archivu z právního hlediska	39
3.3 Historický vývoj.....	40
3.4 Archivní fondy a inventáře.....	43
3.5 Analýza oficiálních internetových stránek Státního archivu Záporožské oblasti	47
4 PROBLÉMY ARCHIVNICTVÍ A ZPŮSOBY JEJICH ŘEŠENÍ.....	49
4.1 Hlavní problémy archivnictví	49
4.2 Způsoby zlepšení práce archivního systému na Ukrajině	51
ZÁVĚR	55
SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY	58
SEZNAM ZKRATEK.....	61

ÚVOD

Zatímco stát může své bohatství a pokladnu časem získat zpět, ztracené archivy jsou nenávratné. Právě to dělá z archivu neocenitelný zdroj, který obsahuje unikátní materiály dokumentující společenské a politické aktivity významných osobností a osvětlující historické události. Význam archivu spočívá v jeho úloze zdroje vědeckého a společensko-filozofického poznání, přispívajícího k pochopení historických událostí, rozvoji hmotné a duchovní kultury, kontinuitě mezigeneračních vazeb uvnitř národů a pokroku veřejného života. Archiv existuje od úsvitu samotné civilizace a funguje jako strážce kulturních a historických informací. Rozvoj archivů a vědy, která za nimi stojí, má hluboký dopad na získávání historických znalostí, což vede ke zvýšenému povědomí veřejnosti a podporuje identitu současné společnosti. Je nezbytně nutné, abychom chránili hluboké duchovní a morální zásady, které se předávaly z generace na generaci. Každý národ má své vlastní odlišné kulturní dědictví a eroze hodnot kteréhokoli národa není jen ztrátou pro lidstvo jako celek, ale zvláště zničující pro jednotlivce a identitu národa.

Se vznikem dokumentu jako základního prvku řízení a archivu jako místa jeho uložení začínají psané dějiny lidstva. Díky archivu se dozvídáme o nahromaděných hospodářských a morálních zkušenostech lidí a kulturních výdobytcích minulosti. Role archivů v sociálně-filozofickém chápání kulturních dějin je proto velká, neboť archivy uchovávají jedinečné materiály odrážející celé historické epochy. Archivy jsou uchovatelem a zdrojem informací o historických událostech a společenských a politických aktivitách lidí. Studium archivních materiálů lidé poznávají skutečnou historii a kulturu svého národa. V tom spočívá trvalý význam archivu jako sociokulturního fenoménu. V současné době národního obrození existuje mezi jednotlivci hmatatelná touha uchopit hluboké kulturní dědictví svého národa, složitě propletené s pulzující existencí jejich vážených předků. Archiv zaujímá významné místo při utváření perspektiv a hrdosti mladé generace. Slouží jako strážce kolektivní paměti, která tvoří základ svědomí, morálky a kultury. Chránit a uchovávat tuto památku je naší morální povinností jako národa pro budoucí generace. Jen tímto přístupem můžeme zajistit průchod jmen velkých osobností, které obohatily naše duchovní a mravní hodnoty a přispěly k rozvoji naší národní identity. Archivní materiály rozšiřují naše kulturní obzory a překlenují propast mezi Západem a Východem. Hrají také klíčovou roli při podpoře správného historického vědomí.

Primárním účelem archivu je ukládat dokumenty. V moderní spisové službě je pojem „dokument“ chápán jak široce, tak úzce. V širším smyslu zahrnuje jakékoli médium, které zaznamenává informace o různých aspektech reality a lidského myšlení, jako je psaní, grafika,

fotografie, záznam zvuku a další. V užším slova smyslu se jedná o právní dokumenty, které potvrzují konkrétní skutečnosti, události nebo práva. Samotný fakt uložení dokumentu do archivu tedy uznává jeho provozní nebo historickou hodnotu. Jako archivní dokument se často označuje také jakýkoli starý, písemný dokument, který nemusí být nutně uložen v archivu, ale může být v osobním užívání.

Uchování naší historické paměti nepochybně vyžaduje důkladné prozkoumání podmínek a účinnosti archivní konzervace. Aby se zvýšila kvalita archivů, musí být splněny určité standardy a pro stanovení těchto standardů je nezbytné pochopení progresivní nebo regresivní povahy archivů v jiných zemích. Účelem této práce je seznámit ty, kdo se zabývají českými archivy, s úsilím ukrajinských archivů. Sdílení informací mezi národy hraje klíčovou roli při posilování kulturního porozumění a posilování diplomatických vazeb. V archivech na Ukrajině je uloženo množství historických dokumentů, které se netýkají pouze Ukrajiny, ale i různých dalších zemí včetně České republiky (vždyť v letech 1919–1939 bylo ukrajinské Zakarpátí součástí Československa). Tyto záznamy pokrývají širokou škálu témat, jako jsou diplomatické vztahy, obchod a kulturní výměny, což z nich činí neocenitelné zdroje pro výzkumníky, vědce a jednotlivce se zájmem o historii. Kromě toho mohou být ukrajinské archivy zvláště přínosné pro ty, kdo provádějí genealogický výzkum. Mnoho jedinců v České republice má ukrajinské předky nebo vazby na ukrajinské rodinné příslušníky. Přístup do ukrajinských archivů může pomoci při poskládání rodinných historií, vysledování rodokmenu a odhalování více o rodinném dědictví.

Odhalení historie geneze a vývoje ukrajinských archivů a proniknutí do současného archivního systému, zejména se zaměřením na provoz Státního archivu Záporožské oblasti, tvoří podstatu této bakalářské práce. Navíc bude důkladně zvážena stav ukrajinských archivů uprostřed ruské invaze na Ukrajinu. Během bakalářské práce bude aplikován teoretický typ vědeckého postupu při studiu problematiky archivnictví a praktický typ při studiu Státního archivu Záporožské oblasti. Při studiu dějin archivnictví bude použita diachronní metoda studia.

1 HISTORICKÉ FORMOVÁNÍ ARCHIVNICTVÍ NA UKRAJINĚ

1.1 Archivy v době Kyjevské Rusi

Se vznikem Kyjevské Rusi a rozšířením písma se na jejím území objevily první archivy. Hlavními centry soustředění prvních písemných dokumentů byly velkoknížecí dvůr, kostely, kláštery a soukromé sbírky.

Se vznikem centralizovaného státu se formoval i správní aparát. V čele státu stál kníže a jeho manželka. Členové knížecí družiny¹ (mechniky², tiunové³ atd.) vykonávali z pověření knížete důležité vládní a dvorské funkce. Jednotlivá města a volosti⁴ spravovali zeměpáni a městské milice vedli tisícovkáři⁵. Strážci a bojaři měli na starosti důležité sféry hospodářského a politického života. V důsledku jejich činnosti vznikaly dokumenty vnitropolitického řízení (zprávy, svědectví), jejichž místem soustředění byla knížecí kancelář. Vznik knížecích kanceláří na knížecích dvorech (nejen v centrech zemí, ale i v úředních hlavních městech) byl dán především neustálými zahraničněpolitickými kontakty, které byly doprovázeny smlouvami a dalšími právními dokumenty. Stopy takových dohod se zachovaly v samotných textech kronik. V některých případech (bohužel velmi zřídka) se dochovala přímá zmínka kronikáře o takové dohodě („slibu“). Kolem dvanáctého století vzrostla potřeba chránit dříve udělená zemská a správní a hospodářská práva a výsady pomocí právních dokumentů, takže se zvýšil počet listin, knížecích listin a dalších právních předpisů. Nedostatečný rozvoj státních struktur neumožnil vyčlenění archivů do samostatných institucí a dokumenty byly dlouhou dobu předávány z kanceláře do státní pokladny (kazny). Kyjevský velkoknížecí archiv byl uložen v kapli svatého Michala v katedrále svaté Sofie a tvořil slavnou Sofijevskou knihovnu Jaroslava Moudrého, založenou podle kronikářských záznamů v roce 1037. Ve Sofijevské knihovně byly uloženy právní a diplomatické akty, knihy náboženského i světského obsahu, řecké a bulharské rukopisy a díla ve staroruském jazyce. Ve velkoknížecím archivu byly soustředěny důležité právní dokumenty: „Ruská pravda“, „Jaroslavova pravda“, „Listina Volodymyra Monomacha“, „Církevní listiny Askolda, Volodymyra, Jaroslava“, „Závěť Jaroslava Moudrého“, soukromá a diplomatická korespondence velkoknížat a mezistátní smlouvy. Staroruské letopisy obsahují texty mezistátních smluv kyjevských knížat, včetně prvních smluv Kyjeva s Konstantinopolí (907,

¹ Družina („společnost“, „sdružení lidí“) byla osobní armáda panovníka ve východní Evropě v 8. až 16. století. Tvořili je bojaři (šlechta) nebo nejbližší okolí knížete.

² Mechnik je název historického titulu. V Kyjevské Rusi v 9.–12. století osoba, která patřila k mladší knížecí družině a vykonávala některé soudní funkce. Byli také pověřováni diplomatickými jednáními.

³ Tivun (tiun) byl správce knížecího domu, služebník, který také vykonával knížecí soudní a správní úkoly.

⁴ Volost' je správní územní jednotka podřízená knížecím nebo církevním úřadům.

⁵ Tisícovkář byl vysoký zemský úředník v Kyjevské Rusi, místokníže, který vedl vojenskou milici - tisícovku a vykonával soudní a policejní funkce.

911, 944, 971). Prostřednictvím navázání diplomatických vztahů s Byzancí byla kultura Kyjevské Rusi silně ovlivněna byzantskými vzory, což vedlo k vytvoření různých oficiálních dokumentů, jako jsou církevní dokumenty, platové listy a diplomatické dokumenty. Tyto dokumenty se vyznačovaly jedinečnými vlastnostmi, jako jsou závěsné pečeti, které napodobovaly byzantské umění a původně měly řecké nápisy. Postupem času se tyto pečeti vyvinuly tak, aby zahrnovaly řecko-ruské písmo a nakonec přešly do ruského stylu. Ve 13. století byly kovové pečeti nahrazeny voskovými a přívěskovými pečetěmi.

Druhým významným místem soustředění písemností na Kyjevské Rusi byly církevní archivy, které vznikaly při kostelích, kláštorech, metropolitních a biskupských katedrách od zavedení křesťanství a institucionálního založení církve na Ukrajině. Dokumenty byly uchovávány v klášterních sakristiích spolu s církevními předměty a liturgickými knihami. Klášterní archivy a knihovny sloužily jako skriptoria, kde vznikaly kroniky, novinářská a literární díla. Kyjevská metropole měla kancelář a archiv, kde se uchovávaly důležité státní dokumenty, duchovní a darovací listiny. Staroruská pravoslavná církev byla nejen významným duchovním a kulturním centrem, ale také významným vlastníkem půdy díky četným darům a nákupům pozemků. Velká knížata a feudálové potvrzovali církvi své pozemkové dotace testamenty, které se spolu s dokumenty o založení klášterů, privilegií a vlastnickými listinami uchovávaly v klášterních archivech. Církevní archivy Kyjevské Rusi byly téměř zcela ztraceny v důsledku nepřátelských vpádů, válek a přírodních katastrof.

1.2 Archivy Haličsko-volyňského království

Další etapou ve vývoji archivů a dokumentů bylo období rozpadu Kyjevské Rusi a vzniku Haličsko-volyňského království. Jedním z úkolů královské kanceláře bylo shromažďovat a uchovávat dokumenty, které odrážely různé aspekty politického, hospodářského a kulturního života Haličsko-volyňského království. V čele královské kanceláře stál držitel „velké pečeti“, jehož funkce byly podobné funkcím kancléře v sousedních Uhrách, Mazovsku a dalších zemích. Většina pravděpodobných tiskařů byli duchovní. Informace o „malé pečeti“ naznačují, analogicky k sousedním zemím, existenci místokanceléřské vlády. Součástí královské kanceláře museli být překladatelé, písaři, kteří připravovali smlouvy a listiny, opisovači a archiváři. Vývoj státní dokumentace v Haliči a na Volyni během 13. a 14. století předcházela srovnatelným událostem v cizích zemích díky jejich rozsáhlým interakcím s jinými státy⁶. Listiny Haličsko-volyňského království obsahově i vnější formou vycházely z antické, nejspíše byzantské tradice písemnictví, ale zároveň je

⁶ Sergii KULESHOV – Vita BOYKO, *Periodizatsiya unifikatsiyi ofitsiynih dokumentiv v Ukrayini*, Kyjev 2015, s. 111–114.

v nich patrný silný vliv Západu. Konkrétně struktura dokumentů navazovala na tradici latinského psaní. Navíc bylo možné pozorovat vliv papežské kanceláře, ať už přímo nebo nepřímo přes Čechy a Polsko. Je pravděpodobné, že knížectví mělo také své vlastní formuláře, možná ovlivněné zeměmi závislými na Byzanci, které sdílely náboženské a kulturní vazby s Haličí a Volyní.

Podle badatelů dějin Haličsko-volyňského království se pro období 1282–1341 dochovalo více než 20 listinných pramenů v originálech a seznamech, většinou listin zasílaných do zahraničí knížecími a městskými kanceláři Haliče a Volyně.

V Haličsko-volyňském království se církevní archivy značně rozrostly na biskupských katedrálách (v letech 1302–1303 bylo haličské biskupství reorganizováno na metropoli), v kláštorech a kostelech. Spolu s hmotným majetkem byly kláštery a kostely zřízené haličsko-volyňskými knížaty obdarovány i liturgickými knihami. Tyto knihy byly použity ze sakristie k vytvoření různých záznamů. Anotace nalezené v těchto knihách obsahují významné podrobnosti o vnitřních operacích, jako je správa, pokladna, obchod a vlastnictví půdy, stejně jako o vnějších záležitostech, včetně vztahů s Byzancí, duchovních institucí. Rukopisné knihy a dokumenty byly následně začleněny do archivů-knihoven církevních sakristií. Majitelé těchto církevních archivů byli označováni jako sakristie.

Kromě archivů královské kanceláře a klášterních archivů existovaly také soukromé sbírky. Hromadění a uchovávání dokumentů vedlo k nárůstu objemu a významu královských, církevních a klášterních archivů. Současně vznikaly nejen archivy velkých feudálů, ale také archivy obchodníků a případně jednotlivých řemeslníků. Objevovali se sběratelé světských rukopisů, církevních děl a dalších literárních památek.

1.3 Archivy Litevského velkoknížectví

Ve 14.–16. století se ukrajinské země Volyň, Podolí, Kyjev, Černihov-Siversština dostaly pod vládu Litevského velkoknížectví, které zdědilo staré ukrajinské archivní tradice. Zvláštností státního zřízení Velkoknížectví litevského bylo soustředění ústřední vlády v rukou velkoknížete. Kancelář velkoknížete, která měla celostátní charakter, vydávala dokumenty upravující život na území Litevského velkoknížectví: hospodářství, finance, vojenské záležitosti, soud a vztahy s ostatními státy. Centralizace moci v Litevském velkoknížectví se dotkla i archivů. Významnou novinkou v evidenci středověkých institucí byly registry (rejstříky) - knihy s texty originálních listin, které daly vzniknout různým typům knih listin, do nichž se zapisovaly různé dokumenty. Zavedení listinných knih na Ukrajině bylo způsobeno rozšířením polského právního systému na ukrajinské země, rozdělením území na

vojvodství a zavedením správních a soudních institucí podobných polským, zejména šlechtických soudů: zemských a grodských⁷ soudů a soudů podkomořích. Určité tradice evidence Kyjevské Rusi se v některých částech Ukrajiny udržovaly ještě v 16. století. Přestože se ve všech ukrajinských zemích používaly technologie evidence, v některých regionech existují jazykové zvláštnosti. Například v Haliči se za obchodní jazyk považovala latina a polština, na pravém břehu ukrajinština (až do konce 17. století) a na levém břehu se používala převážně ruština⁸.

Příkladem archivu ústředních správních orgánů je archiv velkoknížecí kanceláře, dnes známý jako Litevská metrika. Za zmínku stojí, že listiny vydávané pod knížecím jménem byly běžně duplikovány již v 15. století. Kromě toho byly pečlivě vedeny záznamy o dokumentech obdržných kanceláří velkovévody, aby se zabránilo ztrátě. Aby se usnadnilo uložení a využití těchto archiválií, sestavili archiváři v roce 1570 podrobné rejstříky dokumentů. Tyto rejstříky umožňovaly urychlené vyhledávání díky systematickému seskupování materiálů. Koncem 15. století byla Litevská metrika organizována tematicky. Velkoknížecí úřad vedl čtyři druhy knih, a to „knihy tributů a soudních případů“, „knihy nájmu“, „knihy odeslání“ a „knihy velvyslanectví“, aby plnily své administrativní povinnosti.

Podobně jako se vedly knihy v ústředních institucích, i na místní úrovni existovala praxe zaznamenávání aktů do knih. První Litevský statut z roku 1529 pouze upevnil tradici existující již na soudech. Podle kategorií soudů se také sestavovaly knihy listin. Za zápis potřebných listin do nich byli zodpovědní úředníci a djakové. Podle statutu Velkoknížectví litevského z roku 1566 musely být knihy zápisů uloženy na místě bezpečném před požárem, a pokud takové místo neexistovalo, musela krajská vrchnost postavit dům speciálně pro archiv.

Akta týkající se činnosti městských samospráv (magistrátů, radnic) byla uložena v městských archivech. Nejcennější částí magistrátních archivů byla privilegia a další listiny, které vymezovaly práva města. Listiny magdeburského práva, královské listiny, dokumenty o hranicích města atd. byly v magistrátním archivu uloženy pod zámekem v truhle nebo ve zvláštní skříni. Sbírký privilegií a dalších nejdůležitějších dokumentů v archivu byly popsány v inventářích. Většina dokumentů byla obvykle uložena ve fasciklech (svazcích dokumentů různého obsahu) a nebyly k nim pořizovány inventáře. V některých městech existovaly

⁷ Grodský soud byl trestní soud státu v Koruně polské, Litevském velkoknížectví a od 15. století i v ukrajinských zemích. Do jeho kompetence patřily následující případy: útok na šlechtický dům, žhářství, silniční loupež, týrání ženy atd.

⁸ ZAGORECKA Olena, Do pitannya schodo perlodizatsiyi istoriyi dllovodstva v Ukrayini; in: Arhivoznavstvo. Arheografiya. Dzhereloznavstvo (1999–2009), Kyjev 2010, s. 104.

zvláštní knihy – kopiáře do nichž se zapisovala privilegia města. V magistrátních archivech se uchovávaly také správní a soudní knihy a knihy týkající se městského hospodářství⁹. Řemeslnické dílny, které se na Ukrajině objevily po rozšíření magdeburského práva, měly své vlastní knihy a archivy.

Pravoslavná církev v době Velkoknížectví litevského neměla archivy v moderním slova smyslu. Můžeme hovořit pouze o roztroušených depozitářích (obvykle truhlách) v kostelech a klášterech, které obsahovaly dokumenty týkající se především majetkových záležitostí.

1.4 Archivy Polsko-litevské unie

Po Lublinské unii v roce 1569 se ukrajinské země začlenily do Polsko-litevské unie. Jedinečné aspekty administrativních procesů v Korunním úřadu a Státním archivu Polsko-litevské unie odrážely procesy Litevského velkovévodství, ale začal postupný posun k polskému a latinskému vlivu v institucionální úřednické práci. Po prvním rozdělení Polsko-litevské unie v roce 1772 se západoukrajinské země dostaly pod rakouskou kontrolu, což vedlo k reorganizaci státních úřadů a správy v Haliči spolu se zavedením nového registračního systému. Některé instituce, zejména místní samosprávy, se však nadále držely starých zásad v evidenci¹⁰. Organizace administrativních úkolů ve státních institucích zřízených v Haliči se řídila poměrně konvenčním vzorem, dokumenty byly vypracovány v němčině nebo latině.

V Koruně¹¹ existovaly čtyři archivy ústřední vlády: Korunní archiv v Krakově, Korunní archiv ve Varšavě, Metrika Velké korunní kanceláře a Metrika Malé korunní kanceláře, které tvoří jednu sbírku Korunní metriky. V souladu s tím stál v čele větší kanceláře kancléř a v čele menší kanceláře podkancléř. Jím byly podřízeny příslušné štáby písařů (notářů), signatářů (písařů) a registrátorů, kteří zapisovali listiny do archivu. Na jejich činnost přímo dohlížel regent. Do knih Korunní metriky se zapisovaly dokumenty vydané královskou kanceláří: královské univerzálie, privilegia pro šlechtické rody a katolickou církev, soukromoprávní akty, ústavy a dokumenty zahraniční politiky. Pro Volyňské, Bratslavské a Kyjevské vojvodství začleněné do Koruny polské začala korunní kancelář v srpnu 1569 vést samostatnou skupinu knih - Ruskou (Volyňskou) metriku. Knihy Ruské metriky spadaly pod pravomoc korunního kancléře, ale spravoval je samostatný ruský metrikant (přísežný úředník odpovědný za vedení a uchovávání knih) a ruské úředníky.

V dobách Litevského velkoknížectví měly místní archivy velký význam jak pro šlechtu, tak pro vládu Polsko-litevské unie. Uznávali důležitost uchování listin, které obsahovaly záznamy o právech, svobodách, důstojnostech a statcích, jak uvedla volyňská šlechta ve svých pokynech sejmů v roce 1652. Třetí litevský statut nařizoval, že tyto listiny mají být uloženy ve zvláštních místnostech a kryptách, zatímco pozemkové a grodské knihy

⁹ OSIPOVA T., Arhivoznavstvo: pidruchnik dlya studentiv istorichnykh fakultetiv vyshchich navchalnykh zakladiv Ukraini; in: Metodichni rekomendatsiyi do kursu „Arhivoznavstvo“. Harkiv 2002, s. 25–26.

¹⁰ Sergii KULESHOV – Vita BOYKO, Periodizatsiya unifikatsiyi ofitsiynih dokumentiv v Ukraini, Kyjev 2015.

¹¹ Koruna Království polského byl oficiální název Polského království v letech 1569–1795 v personální unii s Litevským velkoknížectvím v rámci Polsko-litevské unie.

měly být chráněny v truhle se třemi zámky. Otevření těchto knih vyžadovalo přítomnost tří osob a bylo přísně omezeno na stanovenou dobu, jak bylo stanoveno statutem. Během pozdního 16. století byly zřízeny různé tribunály, jako je Hlavní korunní soud, Lutský tribunál a Hlavní litevský tribunál, které zase přispěly k vytvoření vlastních archivů. V 17. a 18. století sejm opakovaně přijal usnesení o výstavbě kancelářských budov speciálně navržených pro archivy Grodna a krajských soudů, aby se zachovaly důležité dokumenty. Zachování a uspořádání těchto archivů však nebyly bezchybné. Dokumenty byly často uloženy v nevyhovujících místnostech, knihy vlivem vlhkosti chátraly, texty vybledly a někteří regenti neplnili své povinnosti s náležitou odpovědností.

Církevní archivy byly odrazem náboženské krajiny v regionu a ukazovaly organizaci a hierarchii římskokatolické, řeckokatolické a pravoslavné církve¹². Pozoruhodným aspektem archivního systému byla rozsáhlá síť církevních archivů zahrnujících administrativní záznamy i záznamy kostelů a klášterů. V návaznosti na církevní strukturu byly zřízeny archivy pro řeckokatolickou metropoli, římskokatolická biskupská sídla a konzistoře, včetně archivů biskupů, ve kterých byly uloženy nejen záznamy o jejich akcích, ale i o akcích diecézních institucí.

Pokud jde o panské archivy, v 17. a 18. století byly panské archivy velikostí srovnatelné se státními institucemi a byly organizovány do samostatných oddělení. Tyto archivy sloužily dvěma účelům: prvním byl domácí archiv, na který dohlížela hlava rodiny, a druhým byl archiv administrativní a hospodářský, který dokumentoval hospodářskou činnost panství. Domácí archiv sídlil v kancelářích hlavního panství a řídil ho tajemník. Důležité rodinné dokumenty byly často kopírovány a ukládány vedle knih v knihovnách, součástí byla i korespondence a dokumenty týkající se osobních a jednotlivých rodinných aktivit. Jak se sbírka listin rozrůstala, byly odděleny od kanceláře majitele a po delší dobu uchovávány v oddělených místnostech. Přestože byl archiv příležitostně aktualizován o nové dokumenty, nebyl snadno přístupný a v případě potřeby měli přístup pouze rodinní příslušníci, protože zůstával pro cizince uzavřen. V 18. století byli pověřeni dohledem nad archivy specializovaní pracovníci a bylo zahájeno uspořádání archivních sbírek. Postupem času byly pečlivě vedeny rodinné záznamy, které zabíraly celá sídla s dokumenty bezpečně uloženými ve skříních a truhlách. Pečlivá správa archivů byla svěřena sekretářkám nebo úředníkům a v některých panstvích byli tito jednotlivci dokonce označováni jako archiváři, kteří přebírali odlišné odpovědnosti, které často zahrnovaly jednotlivce z vládních institucí.

Na konci 18. století se objevily zvláštní metodické pokyny, které doporučovaly, jak uspořádat rozsáhlé archivy. Ve všech rodinných pozůstalostech byly dokumenty chronologicky formovány do jednoho spisu zvaného fascikl. Dokumenty konkrétního fasciklu byly očíslovány, naskládány na sebe v chronologickém pořadí a poté zabaleny do papíru a svázané. Obal byl označen shrnutím spisu a jeho číslem a byl k němu připojen vnitřní popis dokumentů. Pro evidenci a usnadnění vyhledávání dokumentů byly sestavovány seznamy listin, které měly různé názvy: registry, inventáře, souhrny. Každý fascikl měl v rejstříku obecné záhlaví, které uvádělo obsah, někdy i data a počet dokumentů¹³.

¹² DOVBYSHCHENKO M., *Ukrayinski tserkovni archivy lytovsko-polskoyi doby: istorichna dolya ta perspektivi rekonstruktsiyi*, Kyjev 2006.

¹³ *Kyjevsko-mohyljanská akademie (dál UKMA), Narysy istorii arkhivnoi spravy v Ukraini*, Kyjev 2001.

1.5 Archivy Ukrajiny 16.–18. století

Počátek ukrajinského státního archivu je spojen se zrodem kozáctva, vznikem Záporožské seče a vznikem kozácké správy¹⁴. Historické záznamy ze 16. století dokládají přítomnost vojenského archivu v Trachtěmiově v Kyjevském vojvodství. V tomto městě registrovaní kozáci chránili své zbraně, pokladnici, královské emblémy a důležité dokumenty, včetně kozáckých privilegií. Jak se formovalo kozácké hejtmanství¹⁵ Bohdana Chmelnického, rozvinul se archiv ve státní archiv. Pod hejtmanem byla zřízena Generální vojenská kancelář, která obdržela četné dekrety týkající se vnitřní správy a diplomatických záležitostí se sousedními národy. Nutnost různých šetření na pomoc guvernérské administrativě vedla ke zřízení archivu v rámci Generálního vojenského úřadu. Na archiv dohlížel generální vojenský úředník odpovědný za jeho efektivní správu. Za vedení Chmelnického fungoval státní archiv z hejtmanské rezidence v Chyhyryni pod bedlivým vedením generálního vojenského úředníka Vyhovského.

Během vojenských tažení byly některé dokumenty uloženy v pochodovém archivu v hejtmanském táboře. Letmý pohled do obsahu hejtmanova pochodového archivu lze získat ze zpráv podrobně popisujících konfiskaci kozáckých privilegií polskými vojsky u Berestečku v roce 1651, z původního textu Zborovské smlouvy z roku 1649 a z korespondence od významných osobností, jako jsou turecké císař, krymský chán a moskevský car.

V archivech Generálního vojenského úřadu bylo možné najít záznamy podrobně popisující interakci hejtmana s místními úřady, včetně privilegií, dohod a korespondence. Je známo, že úřad také uchovával kopie diplomatických misí zasílaných cizím zemím.

Od počátku 50. let 18. století začali ruští vyslanci podávat zprávy o předání originálních dokumentů z hejtmanského archivu do Moskvy, což znamenalo začátek zničení ukrajinského archivu. Podle podmínek ukrajinsko-moskevské dohody z roku 1654 byl hejtman povinen zaslat ruskému carovi klíčové diplomatické akty. Originály hejtmanových dopisů a komunikace se sousedními státy byly následně uloženy v moskevských archivech. Rozdělení Ukrajiny na levobřežní a pravobřežní regiony spolu s politickými a vojenskými událostmi po Andrušivském příměří v roce 1667 měly zničující dopady na ukrajinské archivy, což vedlo k rozprášení státního archivu a značným ztrátám dokumentů.

Je známo, že za Vyhovského hejtmanství byly z Chyhyrynu odvezeny důležité listiny (královské listiny) a ukryty v klášteře Mežyhirja. Pravobřežní hejtman Teteria, který v roce

¹⁴ Jaroslav KALAKURA – Irina MATYASH, *Archivoznavstvo. Druhe vydannya*, Kyjev 2002, s. 34–40.

¹⁵ Hejtman je označení pro vládní úředníky, vyšší vojenské představitele a hlavy států v těchto státních a vojensko-státních útvarech.

1665 opustil Ukrajinu, odvezl privilegia Zápороžského vojska do Polska. Se vznikem samostatného hejtmanství na levobřežní Ukrajině vznikla v hejtmanově hlavním městě hejtmanská generální kancelář s archivem. Hlavním městem levobřežních hejtmanů byla Perejaslav, později Hadač a Baturyn, kde vznikl archiv. Za vlády hejtmana Samojloviče byl archiv chyhyrnského hejtmana přesunut do Baturýna. Archiv byl zničen při plenění Baturýna moskevskými vojsky v roce 1708 a pravděpodobně shořel spolu s hejtmanskými domy. Zachovalo se pouze malé množství dokumentů, které převzal hejtman Mazepa. Následně hejtman Skoropadskij přesunul hejtmanskou stolicí do Hluchova, kam byl přesunut i archiv.

V průběhu 18. století byly vedle hejtmanského archivu zřízeny pod místodržitelstvím různé vyšší vládní instituce, včetně Generální pokladny a Generálního soudu s vlastní kanceláří a archivem. Úřad generálního oboznoho¹⁶, odpovědný za dělostřelectvo, také vedl archiv. V roce 1722 byla na základě dekretu Petra Velikého v Hluchově založena Maloruská kolej podléhající senátu. Pilná práce těchto ústředních institucí vedla k nahromadění rozsáhlých archivních sbírek. Listina z roku 1763 ve fondu kanceláře hejtmana Kyryla Razumovského podrobně popisuje protokoly pro uložení dokumentů, evidenci a vytvoření referenčního systému v archivu generálního úřadu.

V roce 1764 byla za vlády Kateřiny II. obnovena Druhá maloruská kolej a stala se nejvyšším řídicím orgánem hejtmanství. Generální vojenský úřad byl zrušen a jeho evidence byla přenesena do budovy Maloruského kolegia.

Instituce hejtmanství byly sloučeny do Všeobecného maloruského archivu pod dohledem hraběte Rumjanceva, předsedy Maloruského kolegia. K významnému rozvoji archivnictví došlo se zřízením specializovaného oddělení v rámci Maloruského kolegia odpovědné za správu archivů, známého jako Obecný maloruský archiv.

Požár v Hluchově v roce 1784 tragicky způsobil zničení značné části archivu. Dochované dokumenty byly v roce 1786 částečně přemístěny do Černihova a nakonec našly svůj domov v guberniálním archivu (později zemském archivu). Některé soubory byly zaslány také do Kyjeva a Novgorodu-Siversku. V roce 1764 znamenalo zrušení hejtmanského systému významný zlom, protože v roce 1781 se zemská správa rozšířila o Ukrajinu, což vedlo ke zrušení všech hejtmanských institucí. Podobný osud potkal i Maloruské kolegium v roce 1782. Řada dokumentů z hejtmanského archivu se dostala do Petrohradu, konkrétně do archivu Vojenského topografického skladu. Do roku 1880 byla část těchto dokumentů převedena do Charkovského historického archivu. Archivní materiály ze Starého

¹⁶ Obozný je úředník, jehož funkce souvisí s vytvářením vojenských táborů a konvojů, jejich zásobováním a udržováním pořádku v nich.

místodržitelství se navíc staly součástí soukromých sbírek sběratelů starožitností Markevyče, Sudienka, Lazarevského a Kistiakivského.

Z církevních archivů 18. století byly nejcennější klášterní fondy. Kláštery byly církevní, politické a sociálně-ekonomické instituce, které měly bohaté knihovny, tiskárny a skriptoria (dílny, kde se opisovaly knihy). Kláštery pečlivě uchovávaly listiny jako významný právní doklad o udělených právech a privilegiích. Patří mezi ně hejtmanské univerzálie, platové listy ruských carů, darovací listiny, pozemkové a majetkové listiny. Největší archivní sbírky jsou soustředěny ve starobylých kláštorech: Michala, Zlatověžský klášter a Vyubický klášter. Zvláštnosti klášterních archivů jako smíšených depozitářů lenních a církevních správních dokumentů se nezměnily. Spolu s praktickým využitím klášterních archiválií rostla i jejich role jako historických pramenů.

Živá politická a kulturní scéna hejtmanství během 17. a 18. století vedla ke vzniku rodinných archivů, jako výsledek snahy kozáckého vedení o privilegia a vlastnická práva¹⁷. V těchto archivech, patřících významným rodům jako Zabilové, Kochubeyové, Markevyčové, Miloradovyčové, Novycké, Polubotkové, Storozhenkové, Sudymové a další, se nacházelo množství materiálů z oficiálních institucí, listiny související s vlastnictvím a držbou, udělení privilegií (např. univerzálie, kupní smlouvy a darovací smlouvy), úřední a osobní korespondence, genealogické záznamy a další. Ukrajinská šlechta, známá svým pečlivým uchováváním těchto dokumentů, nashromáždila ve svých rodinných archivech poklad unikátních historických a kulturních artefaktů.

Archiv Kosha¹⁸ Nové Záprožské seče byl v 18. století pozoruhodnou dokumentární sbírkou, zasahující od roku 1713 do roku 1776. Archiv seče existoval již od 17. století. Je známo, že sečská škola v Záporoží vychovávala úředníky, k jejichž povinnostem patřilo i ukládání dokumentů. Archiv Nové Záprožské seče vznikl jako výsledek činnosti Koshové vojenské kanceláře, která soustředila jeho kancelářskou práci¹⁹. Rozsáhlé vztahy Záprožské seče s Ruskem, Krymem, Pravobřežní Ukrajinou a Hejtmanstvím ovlivnily zvláštnosti archivu. Většinu materiálů tvořila zahraniční korespondence s krymským chánem, sultány nogajských hord, polskými starosty, hejtmany a generální vojenskou kanceláří a ruskými úřady. Podle badatelů vycházelo z vojenské kanceláře 4–5 tisíc dokumentů ročně. Tolik bylo také příchozích dokumentů. Vnitřní dokumentace o soudních řízeních, správních a hospodářské

¹⁷ Jaroslav KALAKURA – Irina MATYASH, *Archivoznavstvo. Druhe vydannya*, Kyjev 2002, s. 34–40.

¹⁸ Samotná Záprožská seč s celým systémem vojenské a správní správy se nazývala Kish. Proto se ataman (starší) seče nazýval „koshovým atamanem“.

¹⁹ Národní akademie věd Ukrajiny, *Arhiv kosha Novoyi Zaporozkoyi sichi. Opis sprav. 1713–1776*, Kyjev 1994.

činnosti byla rovněž archivována. Koshová kancelář tak během roku uchovávala 10 až 12 tisíc dokumentů.

Po likvidaci Záporožské seče (1775) byl archiv zkonfiskován. Část dokumentů byla převezena do Sankt Petěrburgu, zbytek do pevnosti svaté Alžběty (nyní Kropyvnyckyj), později do Katerynoslava (nyní Dněpr) a ve 40. letech 20. století do Oděsy.

Archivnictví na Zakarpatí²⁰ bylo ovlivněno tím, že region byl součástí Uherského království, které se v roce 1526 stalo součástí Habsburské monarchie. Správně-územními jednotkami na Zakarpatí byly komitáty (župy), což vedlo k hromadění písemností, především záznamů usnesení župních sněmů. V roce 1733 se uherské úřady rozhodly postavit pro župy správní budovy. To umožnilo zřídit stacionární župní archivy. Součástí správních budov musela být i místnost pro dokumenty výboru. Zde se uchovávala běžná kancelářská práce: záznamy ze schůzí, dopisy občanů a stížnosti. Starší notář byl správcem a sestavovatelem dokumentů v komitátním archivu a měl na starosti také komitátní pečeť. Archivní dokumenty byly uchovávány ve fasciklech ve speciálně určených místnostech. Územní změny v zuech měly negativní dopad na osud archiválií: při přesunech byly dokumenty rozptýleny, poškozeny a částečně ztraceny.

Důležitou etapou ve vývoji archivnictví v západoukrajinských zemích v 18. století bylo založení historického archivu ve Lvově. První informace o vzniku archivu za vlády Habsburské monarchie v těchto zemích pocházejí z konce 18. století, kdy na příkaz zemského soudu začala rakouská správa v roce 1783 posílat do Lvova téměř ze všech haličských měst protokolární knihy likvidovaných městských a zemských soudů. K uložení těchto knih vyčlenila zemská správa prostory bývalé knihovny bernardinského kláštera. V roce 1784 začaly do Lvova přicházet listiny. V témže roce byla jmenována odpovědná osoba, která měla knihy listin chránit. V roce 1828 obsahoval Lvovský historický archiv 15 323 svazků knih.

1.6 Ukrajinské archivy z konce 18. a počátku 20. století

Koncem 18. a počátkem 20. století se ukrajinské země staly součástí Ruské říše a Rakouské (Rakousko-Uherské) monarchie. Vývoj archivnictví a archivních institucí souvisel s tendencemi formování carských správních institucí a zvláštnostmi církevního života v regionech. V tomto období vznikaly a aktivně se rozvíjely archivy vědeckých a historických společností.

Po zrušení autonomie Hejtmanství a zavedení celoruského správního systému byl vývoj ukrajinských archivů úzce spjat s archivní výstavbou Ruské říše. Hlavními centry

²⁰ DELEGAN M., Do pitannya pro istoriyu arhlvnoyi spravi na Zakarpatti. Ukrayinske arhivoznavstvo: istoriya, suchasniy stan i perspektivi, Vědecký věstník UzhNU, Užhorod 2002, s. 192 – 205.

shromažďování a ukládání dokumentů byly koncem 18. a počátkem 19. století resortní archivy místodržitelství, dále pak guberniální vlády (správní dokumenty), pokladní (finanční a hospodářské záležitosti) a soudní (dokumenty soudních institucí) komory umístěné v guberniálním centru. V 19. století se od archivů oddělila běžná kancelářská činnost komor. Staré dokumenty byly ukládány bez náležité péče a nebyly systematizovány. Poměrně často docházelo ke zničení archiválií z důvodu nedostatku úložných prostor. Po reformách v 60. letech 19. století byly dokumenty zlikvidovaných institucí soustředěny v archivech státních institucí. Místní dokumenty okresních soudů byly převedeny do historických resortních archivů Ruska. V průběhu tohoto procesu byla vyřazena velká řada dokumentů. V roce 1873 byla při ministerstvu veřejné osvěty zřízena zvláštní komise pro uspořádání a organizaci archivů a uložení dokumentů v nich. Komise však nedosáhla významných výsledků. Na přelomu 19. a 20. století považovala vláda na návrh historiků a archivářů za nutné provést reorganizaci archivnictví. V rámci reformy archivnictví byly zřízeny zemské akademické archivní komise, které měly za úkol shromažďovat a pořádat historické dokumenty.

Výsledkem aktivní činnosti Kyjevské archeografické komise²¹ bylo založení Ústředního archivu starých písemností v roce 1852. Archiv soustředil 5883 úředních knih a 454979 jednotlivých dokumentů. V průběhu činnosti Charkovské historické a filologické společnosti²² bylo nutné uspořádat archiv, který by shromážděné dokumenty uchovával. Charkovský historický archiv byl založen v roce 1880 a soustředil značnou řadu dokumentů k dějinám Slobožanštiny a Hejtmanství.

Pro období konce 18. a počátku 20. století se podle hierarchie a struktury církevní správy rozlišují tři skupiny archivů: archivy biskupů, kteří stáli v čele ukrajinských diecézí; konzistoře, úřední správy; místní diecézní správy. Od poloviny 18. století spravoval archivy církevního oddělení synod. Spisy církevních archivů byly uloženy v synodálním archivu. V roce 1865 byla zřízena zvláštní komise pro zkoumání archivů duchovního oddělení, která přispěla k systematizaci a uspořádání církevních archivů. Na místní úrovni byly dokumenty církví a klášterů soustředěny v archivech duchovních konzistoří.

Zásadní roli při zakládání sbírek dokumentů sehrály vědecké a historické společnosti. Významné organizace jako Charkovská historicko-filologická společnost, Oděská společnost

²¹ Kyjevská archeologická komise byla první celoukrajinskou institucí, která identifikovala, studovala a publikovala prameny k dějinám Ukrajiny.

²² Charkovská historická a filologická společnost byla vědecká společnost v Charkově, která byla založena v roce 1876 za účelem podpory, koordinace a popularizace výzkumu v oblasti historie, filologie, etnografie a folkloristiky, kulturních studií a filozofie.

pro historii a starožitnosti a Historická společnost Nestora Kronikáře byly nápomocny při shromažďování písemných artefaktů. Kromě toho byly pro uchování historických dokumentů v 19. století významné i soukromé sbírky od vážených historiků jako Lazarevský, Markevich, Skalkovský a Studienko.

V důsledku prvního dělení Polska v roce 1772 se Halič dostala pod správu Rakouského císařství. Instituce zřízené rakouskou vládou začaly shromažďovat dokumenty a vytvářet resortní depozitáře dokumentů. Na počátku 20. století vyvstala naléhavá potřeba vytvořit archiv, který by soustředil dokumenty státních institucí. V roce 1908 byl založen Místodržitelský archiv. Kromě materiálů gubernia a jeho komisí zahrnoval jeho fond značnou řadu dokumentů zemského výboru, finanční prokuratury a místních soudů. V průběhu 19. století pokračoval v činnosti Lvovský historický archiv.

V roce 1808 byl založen metropolitát řeckokatolické církve v Haliči. Metropolitní úřad pilně shromažďoval a uchovával administrativní dokumenty církve, zatímco další církevní instituce, jako jsou římskokatolická, pravoslavná, arménská, židovská a evangelická církev, také vedly své vlastní archivy historických záznamů.

Literární společnost Tarase Shevchenka²³, založená v roce 1873 ve Lvově a v roce 1892 přejmenovaná na Shevchenkovu vědeckou společnost, začala aktivně shromažďovat a zpracovávat dokumenty o historii regionu. Její struktura odrážela strukturu uznávaných evropských akademií s oddělenými sekcemi specializovanými na různé oblasti, jako je historie, filozofie, filologie, matematika, přírodní vědy a medicína. Do rozsáhlé sbírky cenných dokumentů společnosti přispěli významné osobnosti jako Zubrycký, Levycký, Tomashevský a další.

Během 19. a počátku 20. století bylo Zakarpatí součástí Uherského království i Rakousko-uherské monarchie. V této době vznikla v regionu významná archivní centra, především v rámci městských archivů. Tato úložiště byla vytvořena za účelem uložení záznamů pocházejících z různých vlivných zdrojů, jako jsou zákonodárné orgány, soudy, správní úřady, náboženské instituce, vzdělávací zařízení, kulturní organizace a veřejná sdružení. Na okresní archivy, které se nacházejí v administrativních centrech jako Užhorod, Berehovo, Sevlyush a Sighet, dohlíželi zkušení archiváři, kteří podávali zprávy shromáždění výboru a pravidelně předkládali aktuální informace o stavu archivace v rámci svých příslušných výborů.

²³ SVARNIK Halina, Arhivni ta rukopisni zbirki Naukovogo tovaristva im. Shevchenka v natsionalniy bibliotetsi u Varshavi: Katalog-informator, 2006, s. 5–13.

Již v 18. století byl vyvinut systematický přístup k uspořádání archiválií, založený na zásadách dokumentární informace a provenience. S postupem 19. století však tento přístup prošel modifikacemi a objevily se tematické kategorizace, jako jsou „záznamy ze schůzí výborů“, „právní dokumenty“, „společensko-politické záznamy“, „ekonomické záznamy“, „církevní dokumenty“, vojenské záznamy“ a „obecní záznamy“. Tento archivní systém existoval již před vypuknutím první světové války. Důsledkem války pro zakarpatské archivy byla bohužel ničující ztráta, kdy bylo zničeno, vyrabováno nebo odvezeno obrovské množství dokumentů.

Dokumentace zakarpatských církví v 19. století byla shromážděna převážně za vlády mukačevské diecéze řeckokatolické církve. Diecéze byla podřízena ostřihomskému arcibiskupovi římskokatolické církve. Dalším centrem hromadění církevních dokumentů na Zakarpatí byl mukačevský klášter otců baziliánů.

V roce 1775 Rakouské císařství získalo kontrolu nad severní Bukovinou, což znamenalo začátek nové kapitoly v institucionální a archivní historii regionu. Zpočátku dohlížela na kraj až do roku 1776 vojenská správa, poté se stala haličským okresem a v Černivci byla zřízena Okresní správa Bukovina pro centralizaci dokumentace. Později, v roce 1854, Bukovina získala autonomii v rámci Rakouského císařství, což vedlo k vytvoření krajské správy, která ji řídila. Zákonodárnou moc měl Krajský sněm Bukoviny (Landt). Státní instituce vytvářely a shromažďovaly dokumenty a ukládaly je do svých registrů a archivů. V 70. letech 19. století začaly tyto archivy procházet hodnocením, což vedlo ke zničení významné části dokumentární sbírky. Až v roce 1907 byl založen Státní archiv Černivecké oblasti, v jehož čele stál profesor Volodymyr Milkovych z Černivecké univerzity. I přes svůj vznik se však archiv potýkal s problémy při získávání dokumentů od šéfů státních institucí, kteří si raději ponechali kontrolu nad svými resortními archivy. Metropolita v Bukovině²⁴ se bránil zejména přesunu církevních a klášterních dokumentů do archivu.

V letech 1774–1775 byly farnosti a kláštery západní části Bukoviny spojeny do Černivecko-bukovinské diecéze karlovarské metropole. Diecéze začala shromažďovat církevní dokumenty z tohoto regionu. Následně byla v roce 1873 založena Metropole Bukoviny a Dalmácie, která přispěla k systematizaci, uspořádání a centralizaci bukovinských církevních archivů.

²⁴ Bukovinská metropole je historická východní pravoslavná de facto autokefální místní církev v Rakousku-Uhersku.

1.7 Ukrajinské archivy v letech 1917–1921

Bouřlivé kroniky Ukrajiny v této době jsou poznamenány řadou poutavých a hlubokých událostí:

25. října 1917 – 9. ledna 1918 – existence Ukrajinské lidové republiky jako autonomního státu v rámci Ruského impéria.

9. ledna 1918 – 29. dubna 1918 – vznik a existence nezávislého státu s názvem Ukrajinská lidová republika (dál ULR).

29. dubna 1918 – 14. prosince 1918 – vznik Ukrajinského státu (Hejtmanat) v čele s hejtmanem Skoropadským.

14. prosince 1918 – protihetmanské povstání, obnovení ULR.

6. ledna 1919 – vznik Ukrajinské SSR.

22. ledna 1919 – ULR se spojila se Západoukrajinskou lidovou republikou, která vznikla v říjnu 1918 v důsledku rozpadu Rakouska-Uherska po první světové válce.

Únor 1921 – začátek sovětské okupace Ukrajiny.

Po svržení²⁵ carského režimu v Ruské říši v roce 1917 se mezi různými národy ve státě, včetně Naddnuprianské Ukrajiny²⁶, objevilo hluboké národní hnutí. Nově jmenovaní ukrajinští národní představitelé, kteří se ujali své nové role ve státě, si dali za úkol chránit bohaté historické a kulturní dědictví ukrajinského národa, včetně cenných archivních dokumentů. Na pečlivé organizaci a uchování těchto záznamů se aktivně podílely vážené osobnosti z oblasti veřejného a kulturního života. Profesor Jefremov, uznávaný učenec, politická osobnost a redaktor vážených novin „Nová rada“, stál v čele těchto snah v Kyjevě jménem kyjevského výkonného výboru od března 1917. Podobné snahy byly souběžně podnikány v dalších ukrajinských městech, jako je Poltava, Černihiv a Oděsa. Nutno však podotknout, že založení národního archivního fondu postrádalo jakoukoli formální státní či veřejnou podporu a probíhalo bez komplexního plánu. Největší obavy vyvolaly soukromé sbírky vlastníků půdy, zejména rodinné a rodové archivy, které byly často vystaveny rabování během selských povstání, jak dokládají nešťastné události, které se staly na panství Markovyche a Doroshenka v Černihovské oblasti. Tyto případy nebyly ojedinělé, ale spíše reprezentovaly problémy, kterým čelí různé regiony Ukrajiny. Během prvních měsíců roku 1917 byla otázka zachování historického a kulturního dědictví ukrajinského lidu v centru

²⁵ Únorová revoluce roku 1917 v Rusku jsou revoluční události z února a března 1917, které skončily pádem monarchie v Ruské říši.

²⁶ Naddnuprianská, známá také jako Naddnuprianská Ukrajina, je historická a geografická část Ukrajiny, která původně zahrnovala střední a severní oblasti Ukrajiny s centrem v Kyjevě.

pozornosti veřejných výborů pro ochranu kulturních a uměleckých památek. Navíc na svém prvním zasedání 11. ledna 1918. Rada Ústředního výboru pro ochranu uměleckých a kulturních památek iniciovala přijetí zvláštního zákona o ochraně archivů. Neustálé válečné konflikty a změny režimu však měly negativní dopad na uchovávání historických dokumentů a na současnou evidenci.

Po nástupu hejtmana Skoropadského k moci v dubnu 1918. Petro Dorošenko se stal vedoucím Generálního ředitelství pro umění a národní kulturu. Důležitou součástí Generálního ředitelství se stalo archivní a knihovní oddělení. V jeho čele stál Modzolevský, který do řešení naléhavých archivních problémů zapojil velký tvůrčí tým známých ukrajinských vědců a archivářů: Bahalia, Kamanina, Levytského a dalších. Ti všichni jsou autory projektu archivní reformy. Projekt byl založen na pružné kombinaci státní centralizace a pravomocí místní správy. Realizace tohoto projektu se stala hlavním úkolem oddělení. Kamanin zároveň vypracoval alternativní verzi reformy. Předpokládala vytvoření Hlavního archivního ředitelství, Národního archivu, k němuž by byly připojeny badatelské instituce. Za hejtmanství se výrazně zvýšily příděly pro Kyjevský ústřední archiv starých písemností a jednalo se o konkrétním zřízení Volyňské zemské komise a archivu v Ostrohu.

V květnu 1918 byla pod vedením Hruševského²⁷ při ministerstvu vytvořena archivní sekce Meziresortní komise „pro vypracování podmínek mírové smlouvy s Ruskem“, která stanovila základní princip navrácení dokumentů Ukrajině. Problém zajištění archivních institucí kvalifikovanými odborníky měl být vyřešen zřízením Ukrajinského archeologického ústavu při Národním archivu. Byly vypracovány a jasně formulovány základy archivní reformy, která předpokládala vyhlášení státního vlastnictví archivních dokumentů a vytvoření sítě archivních institucí.

Svržení hejtmana v prosinci 1918 přerušilo plodnou práci v oblasti archivních záležitostí. Byly vypracovány a předloženy ke schválení návrhy zákonů o zřízení Národního archivu. Od července 1919 působila na státní ukrajinské univerzitě v Kamenici-Podolskému archivní komise vedená děkanem historicko-filologické fakulty, profesorem ukrajinských dějin Klimenkem. Pro záchranu archivních a uměleckých pokladů byl brzy zřízen Odbor památkové péče a umění s knížkou a archivní sekci. Vedl ho také profesor Klimenko. Důležitou akcí archivní komise byla příprava na začátku září 1919 projektu zákona „o památkové péči a umění“, podle kterého historicko-kulturní (včetně archivních) pokladů ukrajinského lidu spadaly pod jurisdikci státu. Pokračovaly také práce na statutu Národního archivu, jeho vytvoření mimo Kyjev však nebylo možné. Na jednáních Komise pro

²⁷ Ukrajinský historik, badatel dějin Ukrajiny, literární kritik, etnograf, archeolog, novinář.

památkovou péči jednali také o zřízení zemských archivních komisí v různých guberniích, i když jejich působnost byla omezena na Podolsk. Pozoruhodným úspěchem komise bylo vydávání časopisu zaměřeného na „ukrajinské umění a starožitnosti“, s příspěvky vážených osobností, jako jsou Klimenko, Nazaruk a Krevetskyj. Archivní záznamy však v bouřlivém období let 1919–1920 utrpěly, protože Kamenici opustila řada významných kulturních osobností. Obecně bylo období Ukrajinské lidové republiky v dějinách ukrajinských archivů spojeno se snahou zachránit archiválie před zánikem v těžkých politických podmínkách.

1.8 Archivnictví na sovětské Ukrajině

Po nastolení sovětské moci na Ukrajině bylo organizování archivů zahájeno v souladu s výnosem Rady lidových komisařů RSFSR²⁸ v roce 1918. Skutečná realizace reform zaměřených na centralizaci a znárodnění archiválií však začala až po definitivním nastolení sovětské moci na Ukrajině. Základní principy archivní politiky sovětské vlády byly nastíněny v „Prozatímních předpisech o záležitostech archivnictví“²⁹, schválených Radou lidových komisařů Ukrajinské SSR v roce 1920, zdůrazňující centralizovanou povahu archivních institucí. Proces centralizace dokumentů do archivních úložišť započal ve 20. a 30. letech 20. století. V roce 1922 bylo oznámeno vytvoření jednotného Státního archivního fondu, který dále upevnil centralizaci archivů. Archivní systém v Ukrajinské SSR odrážel širší trendy sovětského vládnutí se zaměřením na metody velení a řízení. Ústřední správní úřad SSSR byl založen v roce 1929, aby dohlížel na archivní záležitosti. Vnucování stranické ideologie ukrajinským archivům vedlo ke kritice archivářů v archivních publikacích, která nakonec vyvrcholila v roce 1938 podřízením archivů NKVD³⁰. V letech 1939–1940 sovětský systém zahájil také archivní výstavbu v západních oblastech, Bukovině a části Besarábie, které byly začleněny do SSSR. Stav archivnictví v těchto regionech byl velmi složitý. Prioritou bylo uchování archivů zlikvidovaných institucí a zavedení kontroly nad největšími archivy dokumentů.

V západních regionech byla organizována archivní oddělení NKVD a oblastních historických archivů a síť městských a okresních archivů. Od roku 1920 se na Ukrajině vytvořil systém stranických archivů jako nedílná součást archivního fondu komunistické strany. Tento proces byl zahájen usnesením Rady lidových komisařů RSFSR (září 1920)

²⁸ Rada lidových komisařů RSFSR byla vláda Ruské socialistické federativní sovětské republiky po říjnové revoluci v roce 1917 a RSFSR v letech 1918–1946.

²⁹ Jaroslav KALAKURA – Irina MATYASH, *Archivoznavstvo. Druhe vydannya*, Kyjev 2002, s. 49.

³⁰ NKVD (česky Lidový komisariát vnitřních záležitostí) byl centrální státní orgán Sovětského svazu zabývající se vnitřní bezpečností, požární ochranou, střežením hranic a evidencí obyvatel, spravující věznice a pracovní tábory, zabývající se rozvědkou a kontrarozvědkou.

o zřízení komise pro shromažďování a studium materiálů o dějinách Říjnové revoluce a dějinách ruské bolševické komunistické strany. Na Ukrajině byla taková komise zřízena na jaře 1921 při Všeruském ústředním výkonném výboru. Jejím cílem bylo shromažďovat, uchovávat, systematizovat, studovat a zveřejňovat archivní dokumenty k dějinám revoluce. V roce 1922 byl v Charkově zorganizován Ústřední archiv revoluce. S reorganizací ukrajinského istparta³¹ v roce 1929 na Ústav dějin strany a Říjnové revoluce na Ukrajině při Ústředním výboru KSU³² a vytvořením zvláštního útvaru v jeho rámci (Jednotného stranického archivu KSU) začal v republice fungovat autonomní archivní systém. Po administrativních a územních reformách byly vytvořeny stranické archivy krajských výborů KSU. Následně byl vyčleněn Ústřední stranický archiv Ústředního výboru KSU. V roce 1940 existovalo celkem 17 stranických archivů. Charakteristickým rysem této struktury archivního systému bylo utajení, omezený přístup a plná kontrola využívání archivních dokumentů.

Archivnictví v Haliči upravoval dekret o zřízení státních archivů a péči o archiválie, který přijala polská vláda v únoru 1919. Státní archiv ve Lvově byl zřízen na základě dokumentů bývalé gubernie a Zemský archiv na základě listinných fondů oblastního archivu grodských a zemských aktů³³.

Archivy v Bukovině utrpěly značné ztráty během první světové války a rozpadu Rakouska-Uherska. První historický archiv v Bukovině byl prakticky zlikvidován počátkem roku 1918. V roce 1924 byly materiály zemského archivu umístěny do několika místností administrativního paláce v Bukovině. Velké množství dokumentů bylo ztraceno nebo poškozeno. Důležitou roli ve vývoji archivnictví v regionu sehrála Bukovinská státní archivní komise, zřízená v Černivci na příkaz rumunského ministerstva školství v roce 1924. Zákon o organizaci státních archivů přijatý v Rumunsku v roce 1925 vymezil postavení a úkoly státních archivů, včetně Černivského archivu. Všechny archivní instituce v zemi byly podřízeny ministerstvu školství. Přímou na ně dohlíželo Generální ředitelství státních archivů Rumunska, které sídlilo v Bukurešti.

V meziválečném období bylo Zakarpatí součástí Československa. Vedoucím archivní služby v regionu byl Mykola Radvani, který byl krajskou správou pověřen ušlechtilým posláním důkladně prověřit všechny archivy na Zakarpatí. Jak sdělil významný archivář, bylo zjištěno, že materiály a dokumenty jsou ve stavu nepořádku, doslova nacpané v přeplněných prostorách a volající po organizaci. Radvani považoval za nutné sjednotit obecní archivy

³¹ Celoukrajinský istpart je komise pro shromažďování a studium materiálů o dějinách Říjnové revoluce na Ukrajině a dějinách Komunistické strany Ukrajiny.

³² Ústřední výbor Komunistické strany Ukrajiny

³³ Jaroslav KALAKURA – Irina MATYASH, Archivoznavstvo. Druhe vydannya, Kyjev 2002, s. 46.

a vytvořit jednotný archiv Podkarpatské Rusi. V květnu 1923 stanul v čele Zemské archivní komise, jejímž hlavním úkolem bylo uspořádat zemský archiv. Koncem dvacátých let bylo archivu přiděleno několik místností a sklepů v administrativní budově župy, kam byly svázeny dokumenty z různých archivů Zakarpatí. Zakarpatský oblastní archiv utrpěl značné ztráty během okupace regionu za druhé světové války.

Od počátku sovětsko-německé války byly archivní instituce na Ukrajině zaměřeny na plnění válečných požadavků. Nejvyšší prioritou byla evakuace zásadních dokumentárních materiálů, zejména těch, které měly operační význam pro NKVD. Navzdory snahám o zachování těchto životně důležitých záznamů však zůstalo mnoho nejstarších a nejcennějších sbírek. Politické agendy a resortní zájmy diktovaly zničení materiálů, které nebylo možné přemístit. Ukrajinské archivy byly přemístěny do různých měst po celém Rusku, s významnou koncentrací ve Zlatoustu. Okupační úřady, včetně Künsbergovy skupiny a vojenských představitelů, se snažily identifikovat a zabavit cenný majetek, včetně archivů, pro převoz do Německa. Klíčovou roli při vytváření archivních sbírek na Ukrajině sehrál Einsatzstab říšského vůdce Rosenberga³⁴, jehož snahy probíhaly v období od října 1941 do dubna 1942. Koncem roku 1942 bylo zřízeno Státní ředitelství pro archivy, knihovny a muzea při říšském komisaři Ukrajiny. Krajský archiv v Kyjevě se stal složkou této instituce.

Během druhé světové války utrpěly ukrajinské archivy značné škody v důsledku neúspěšné evakuace, ničení během války na obou stranách a záměrného ničení archivních hodnot dvěma totalitními režimy. Po osvobození Ukrajiny na podzim roku 1944 byly zahájeny práce na obnově sovětského archivního systému. Již v listopadu 1943 se do Kyjeva vrátilo Oddělení státních archivů NKVD Ukrajinské SSR, jehož hlavní činností byla reevakuace archivních fondů, obnova ústředních státních archivů a reorganizace jejich sítě.

Po druhé světové válce prošlo státní území Ukrajiny výraznými změnami. V roce 1945 byla na základě sovětsko-polské smlouvy malá část Haliče (oblast Przemyslu) předána Polsku a Červonohrad (Lvovská oblast) byl připojen k Ukrajině. Rovněž v roce 1945 bylo na základě sovětsko-československé smlouvy k Ukrajině připojeno Zakarpatsko s převážně ukrajinským obyvatelstvem. V roce 1951 byla upravena sovětsko-polská hranice a Ustrykiv-Dolyšnyj (Lvovská oblast) byl převeden do Polska. Za definitivní utvoření státní hranice Ukrajiny se považuje předání Krymského poloostrova Ukrajině v roce 1954.

V poválečném období na Ukrajině došlo k významnému pokroku v oblasti archivnictví. Jednalo se o zřízení sítě archivních institucí a školení archivářů, jakož i zlepšení

³⁴ Alfred Ernst Rosenberg byl jedním z prvních a nejvlivnějších členů německé nacistické strany (NSDAP).

archivní dokumentace a popisu³⁵. Rozsah archeologických aktivit se rozšířil, a to zahrnutím archivů ze západní Ukrajiny a Krymu do Státního archivního fondu Ukrajiny. Publikace časopisu „Archivy Ukrajiny“³⁶ se zabývala otázkami spojenými s výstavbou archivů, přičemž bylo vynaloženo úsilí o integraci Ukrajiny do mezinárodního archivního systému. Přes počáteční podřízenost totalitnímu režimu došlo po Stalinově smrti k postupnému posunu směrem k liberalizaci archivnictví, což vedlo ke zvýšení přístupu k archivům a rozvoji vědeckých funkcí v rámci archivních institucí. Chruščovovo tání dále zdůraznilo roli archivů při poskytování retrospektivních informací a zlepšování archivního ukládání a využití.

V roce 1956 Rada ministrů Ukrajinské SSR provedla rezoluci, která zdůraznila zvyšující se kontrolu stranických správních orgánů nad archivními institucemi, včetně zavedení cenzury a sledování nakladatelství. Navzdory určité mezinárodní spolupráci v polovině 50. let, jako byla účast na archivářských konferencích, zůstaly ukrajinské archivy poněkud izolované od globálních archivních procesů. Teprve v 80. letech 20. století začaly snahy o liberalizaci archivnictví a zlepšení přístupu k záznamům, když v roce 1991 byl založen Svaz archivářů Ukrajiny, který znamenal významný krok k demokratizaci archivního systému.

³⁵ Kyjevsko-mohyljanská akademie (dál UKMA), *Narysy istorii arkhivnoi spravy v Ukraini*, Kyjev 2001.

³⁶ „Archivy Ukrajiny“ je vědecký a praktický časopis, který obsahuje výzkum aktuálních otázek historie, teorie a praxe archivnictví na Ukrajině a ve světě, teorie a metodologie archivnictví.

2 MODERNÍ ARCHIVNÍ SÍŤ NA UKRAJINĚ

2.1 Organizace archivů po vyhlášení ukrajinské nezávislosti

Ve významné události, která ovlivnila osud ukrajinského lidu, přijala Nejvyšší rada Ukrajiny 24. srpna 1991 hluboký historický výnos – akt o nezávislosti Ukrajiny.

V oblasti budování archivů na nezávislé Ukrajině patří mezi klíčové události oživení národních archivních zvyklostí, demokratizace a odstranění ideologických předsudků z archivního systému, zvýšení dostupnosti archivních informací a větší integrace do celosvětové archivní sítě. Založení Národního archivního fondu Ukrajiny, vytvořeného z domácí části sovětského archivního fondu, znamenalo významný milník v tomto pokroku. Od roku 1991 fond Národního archivu asimiloval miliony souborů z archivů bývalé komunistické strany a bezpečnostních složek. Rozhodnutí prezidia Nejvyšší rady Ukrajiny ze dne 27. srpna 1991 převést archivy komunistické strany do státního archivu dále zdůraznilo závazek země k reformě archivnictví.

Vznik Ústředního státního archivu veřejných spolků byl výsledkem sloučení Archivu Ústředního výboru KSU s oblastními státními archivy. Tato integrace vyřešila problém dvou samostatných archivních fondů. Proces začleňování dokumentárního dědictví země do Národního archivního fondu (dál NAF) již začal a byl oficiálně uznán přijetím zákona „O fondu národního archivu a archivních institucích“³⁷ Nejvyšší radou Ukrajiny dne 24. prosince 1993. V důsledku toho Ukrajinský státní výzkumný ústav Archivnictví a dokumentace zahájilo činnost pod Hlavním ředitelstvím archivu v roce 1994 a vytvořilo právní základ pro rozvoj národního archivního systému. K tomu došlo uprostřed globálního trendu decentralizace v archivních systémech, s nárůstem soukromě produkováných dokumentů a vznikem archivů s odlišnou vlastnickou strukturou. To vedlo k určitým výzvám, jako je získávání dokumentů NAF a ochrana informačních zdrojů státu tváří v tvář komercializaci. Navzdory těmto změnám ukrajinské archivnictví stále čerpá z vědeckých a metodologických poznatků zděděných od sovětské archivnictví³⁸.

Důležitou otázkou se stala dostupnost kvalifikovaného personálu. V listopadu 1995 svolali hlavní státní archivář a Ministerstvo školství Ukrajiny tzv. kulatý stůl o vzdělávání archivářů a prohlubování odborného archivního vzdělání, jak dokládá koncepce archivního vzdělávání. Ukrderžarchiv^{39,40} úspěšně uzavřel 30 mezinárodních bilaterálních dohod

³⁷ Закон України „Про національний архівний фонд і архівні установи“, [від 24 грудня 1993 року N 3814-XII]

³⁸ PYRIG R., Suchasne arhivne budivnitstvo i vitchiznyane arhivoznavstvo; in: Ukrayinske arhivoznavstvo: istoriya, suchasny stan i perspektivi, Kyjev 1997, s. 26.

³⁹ Ukrajinská státní archivní služba (zkratka od Ukrayinska derzhavna arhivna sluzhba)

⁴⁰ <https://archives.gov.ua/ua/місія-бачення-цінності-пріоритети/> (přistoupeno 10.03.2024)

s archivními službami a národními archivy mnoha zemí po celém světě, včetně Ázerbájdžánu, Bavorska, Běloruska, Belgie, Bulharska, Arménie, Estonska, Izraele, Íránu, Kazachstánu, Řecka, Rakouska, Kyrgyzské republiky, Lidové republiky Čína, Kubánské republiky, Gruzínské republiky, Lotyšské republiky, Litevské republiky, Makedonie, Moldavské republiky, Polské republiky, Ruské federace, Rumunska, Srbska, Turecké republiky, Spolkové republiky Německo, Maďarska, Uzbekistánu, Černé Hory a České republiky.

2.2 Síť archivních institucí Ukrajiny

Ukrderžarchiv (nebo Státní archivní služba Ukrajiny) je ústředním výkonným orgánem, který zajišťuje realizaci státní politiky v oblasti archivnictví, evidence a vytváření a fungování státního systému pojistného fondu dokumentů, jakož i meziodvětvovou koordinaci v otázkách spadajících do jeho působnosti. Činnost Ukrderžarchivu řídí a koordinuje Kabinet ministrů Ukrajiny prostřednictvím ministra spravedlnosti. Byl zřízen v souladu s dekretem prezidenta Ukrajiny ze dne 9. prosince 2010 a je nástupcem Státního výboru pro archivy Ukrajiny.

V současné době je Státní archivní služba řízena 7 ústředními státními archivy, 3 ústředními státními archivy, 7 speciálními institucemi pojistného fondu dokumentace, Ukrajinským výzkumným ústavem archivnictví a dokumentace a Výzkumným, projektovým a technologickým ústavem mikrografie.

Od 1. ledna 2023 poskytuje oficiální web Státní archivní služby Ukrajiny aktuální informace o rozsáhlé síti archivních institucí v zemi. Tato síť zahrnuje 874 jednotek, jako jsou: 7 ústředních státních archivů; Ukrajinský výzkumný ústav archivnictví a dokumentace; 3 ústřední státní archivní instituce; 25 státních archivů oblastí, města Kyjeva; 111 archivních oddělení okresních státních správ; 126 archivních oddělení městských rad; 14 odvětvových státních archivů; 570 archivních institucí vesnických, městských, městských rad, rad spojených územních společenství (dál pracovní archivy); 17 archivních institucí založených fyzickými a/nebo právníckými osobami soukromého práva.

V souladu s usnesením kabinetu ministrů Ukrajiny z června 2022 došlo k restrukturalizaci sítě archivních institucí. Zejména se snížil počet ústředních státních archivů, což vedlo ke zřízení Ústředního státního archivu veřejných spolků a ukrajinistiky sloučením dvou existujících archivů. Kromě toho vznikl sloučením dvou dalších archivů Státní ústřední audiovizuální a elektronický archiv. Na druhé straně došlo k nárůstu počtu oborových státních archivů vytvořením Odvětvového státního archivu Vojenského zpravodajství, který slouží jako trvalé úložiště zpravodajských dokumentů Ministerstva

obranu a souvisejících subjektů. Dále stojí za zmínku, že 8 ze 14 sektorových státních archivů má nyní statut právnické osoby.

V důsledku ozbrojené agrese Ruské federace, vzhledem k tomu, že některá archivní oddělení okresních státních (vojenských) správ, městských rad a jejich odloučených pracovišť, pracovních archivů se nacházejí na okupovaném území nebo v oblasti aktivních bojových akcí, došlo ke změnám v síti archivních oddělení (sektorů) okresních státních správ a městských rad, pracovních archivů Doněcké, Záporožské, Luhanské, Charkovské a Chersonské oblasti.

Pracovní sílu organizací tvoří přibližně 90 % zaměstnanců. Demografické členění zahrnuje 578 osob ve věku do 35 let a 585 osob ve věku nad 60 let. Mezi pracovní silou je 670 osob mužů (18,9 %) a 2 796 žen (79,1 %). Celkem 2 696 zaměstnanců má vysokoškolské vzdělání, což představuje 76,3 % z celkového počtu zaměstnanců.

Na vysoké škole vystudovalo archivnictví, správu dokumentů a informační činnost 190 zaměstnanců. Historii na vysoké škole vystudovalo 419 zaměstnanců. 1995 zaměstnanců má úplné vysokoškolské vzdělání v jiných oborech a 191 zaměstnanců má druhé vysokoškolské vzdělání ve znalostním oboru Veřejná správa. 77 zaměstnanců má pokročilé vzdělání, včetně 73 s magisterským a 4 s PhD. Akademické tituly má 11 zaměstnanců, z toho 8 docentů a 3 profesori. Čestné vědecké hodnosti obdrželo 13 zaměstnanců.

2.3 Vzdělávání v oblasti archivnictví

Archivní systém na Ukrajině v současné fázi vývoje vyžaduje velký počet vysoce kvalifikovaných pracovníků a neustálý odborný rozvoj archivářů⁴¹.

Organizace archivního vzdělávání a postgraduálního vzdělávání archivářů je jedním z prioritních úkolů Státní archivní služby Ukrajiny a státních archivních institucí.

Jak již bylo zmíněno, tradice archivního vzdělávání na Ukrajině vznikly na počátku 20. století. Prvními vzdělávacími institucemi, které na Ukrajině připravovaly archiváře, byly Kyjevský a Oděský archeologický institut (1918–1919). Ve dvacátých a třicátých letech 20. století byly na Ukrajině vyzkoušeny různé formy archivního vzdělávání: archivní kroužky, krátkodobé kurzy, denní a dálkové katedry na vysokých školách pro různé kategorie archivních pracovníků. Ve školním roce 1929–1930 zavedl Charkovský institut veřejného vzdělávání studium archivnictví. V průběhu 30. let 20. století se Všeukrajinský korespondenční institut pro další vzdělávání učitelů, Charkovský institut pro další vzdělávání

⁴¹ Oficiální webové stránky Státní archivní služby Ukrajiny: <https://archives.gov.ua/ua/%d0%b0%d1%808/> (přistoupeno 14.03.2024)

učitelů, Kyjevský institut veřejného vzdělávání a Charkovská státní univerzita snažily zahájit vzdělávání archivářů společně s Ústřední archivní správou.

Stalinské represe na konci 30. let, které se výrazně dotkly personálního obsazení ukrajinských archivů, a přísná centralizace archivnictví a zejména archivního školství vedly ke snížení intenzity archivního vzdělávání na Ukrajině, ukončení postgraduálního studia a úplné ideologizaci archivnictví.

Novou stránku ve vzdělávání profesionálních historiků a archivářů otevřelo založení katedry archivnictví na Státní univerzitě Tarase Schevchenka v Kyjevě (1944). Toto oddělení bylo úzce spjato s renomovanými ukrajinskými archiváři a specialisty na prameny, jako jsou Shevchenko, Strelsky, Vvedensky, Varshavchik, Greenberg, Yakovlev, Zamlynsky, Kalakura a další. Po několik desetiletí byla Kyjevská univerzita jedinou institucí na Ukrajině pro školení archivářů. Za dobu své 75leté existence katedra prezenční i distanční formou úspěšně vyškolila a vybavila více než 750 odborníků na archivnictví.

V současné době existuje na Ukrajině několik desítek vysokoškolských institucí, které poskytují vzdělávání pro archivní instituce na bakalářském a magisterském úrovni vysokoškolského vzdělávání.

Obory archivního a dokumentačního charakteru se vyučují na fakultách informačních systémů a technologií, kulturních studií, sociální komunikace, historie, práva, humanitních věd, ekonomie, na institutech humanitního vzdělávání a veřejné správy, filologie a masové komunikace, ekonomiky a managementu, žurnalistiky vysokých škol a akademií. V souladu se zavedenými partnerstvími mezi archivními institucemi a akademickými programy pro začínající archiváře a odborníky na dokumenty jsou studenti povinni účastnit se stáží ve státních archivech. Vzdělávací instituce, které nabízejí školení pro archiváře a dokumentaristy, navíc spolupracují se zkušenými archiváři ze státních archivů na obohacení jejich osnov.

Zajišťování vědecké, metodické a praktické přípravy archivářů v systému ukrajinských státních archivů spadá do kompetence Ukrajinského výzkumného ústavu archivnictví a dokumentace⁴² (dál UNDIASD), který byl založen v roce 1994. V rámci své činnosti poskytuje UNDIASD metodickou a konzultační pomoc pedagogům vzdělávacích institucí při odborné teoretické, metodické a praktické přípravě studentů v oblasti archivnictví a dokumentaristiky a příbuzných oborů.

⁴² Ukrajinský výzkumný ústav archivnictví a dokumentace (ukr. Ukrayinskiy naukovo-doslidniy Institut arhivnoyi spravi ta dokumentoznavstva, UNDIASD) je státní výzkumná instituce v systému státních archivních institucí Ukrajiny, podřízená Státní archivní službě Ukrajiny.

Přednášející a postgraduální studenti, kteří se specializují na archivní a dokumentační studia a příbuzné obory, mají možnost využívat referenční a informační sbírku oborového střediska vědeckých a technických informací archivnictví a dokumentaristiky UNDIASD.

Na základě dohod mezi vysokoškolskými institucemi, které připravují archiváře a metodiky spisové služby, a UNDIASD probíhá vzájemná výměna vědeckých a metodických výsledků výzkumných programů v oblasti archivnictví a spisové službě a příbuzných oborů. UNDIASD tak společně s Katedrou archivnictví a speciálních oborů historických věd Národní univerzity Tarase Schevchenka v Kyjevě připravil řadu výukových a metodických komplexů z oblasti archivnictví pro studenty vysokých škol.

Významnou událostí pro systém přípravy vysoce kvalifikovaných vědeckých pracovníků v oblasti archivnictví bylo otevření oboru „Dokumentace a archivnictví“ Vyšší atestační komisí Ukrajiny v roce 2002. Vysoce kvalifikovaní odborníci pro archivnictví jsou připravováni na postgraduálních školách Národní akademie věd Ukrajiny, na vysokých školách Ministerstva školství a vědy Ukrajiny. Pro vědeckou přípravu vysoce kvalifikovaných pracovníků pro archivní instituce měla velký význam činnost postgraduálního studia a Odborné vědecké rady při UNDIASD v oborech „Dokumentace, archivnictví“ a „Historiografie, pramenná studia a speciální historické disciplíny“. Za dobu činnosti Oborové vědecké rady UNDIASD (2003–2015) bylo obhájeno 58 disertačních prací na titul kandidáta historických věd, z toho 34 ve specializaci „Historiografie, pramenná studia a speciální historické disciplíny“ a 24 ve specializaci „Spisová služba, archivnictví“. Diplomy kandidáta historických věd byly uděleny 20 pracovníkům státních archivů.

Uprostřed široké škály vzdělávacích zařízení, která se věnují školení archivářů a dokumentaristů, si potenciál odborných zdrojů archivních institucí vyžaduje optimalizaci vzdělávacího procesu a vytváření příznivých podmínek pro neustálé obohacování znalostí. Odborný růst archivářů, stejně jako jejich postgraduální vzdělávání, usnadňují vědecké a praktické semináře pořádané Státním archivem ve spolupráci s ústředními a místními státními archivními institucemi, Národní akademií veřejné správy za prezidenta Ukrajiny⁴³, Národní akademií vyššího managementu kultury a umění Ukrajiny⁴⁴, Ukrajinský institut archivnictví a výzkumu atd. Zejména od roku 2018 je UNDIASD nápomocna při pořádání vzdělávacích kurzů a vědeckých a praktických seminářů zabývajících se současnými

⁴³ Národní akademie pro veřejnou správu při prezidentu Ukrajiny je hlavní státní vysokoškolskou institucí Ukrajiny pro školení, rekvalifikaci a další vzdělávání úředníků státní správy a samosprávy.

⁴⁴ Národní akademií vyššího managementu kultury a umění Ukrajiny je vysokoškolská instituce IV. stupně akreditace v Kyjevě, která poskytuje vysokoškolské vzdělání, rekvalifikaci a další vzdělávání odborníků v oblasti kultury a umění.

problémy v oblasti archivnictví a spisových služeb. Tyto semináře přispěly ke zvýšení odborných znalostí více než 200 pracovníků archivů ročně.

Příklady vysokoškolských a výzkumných institucí, které vzdělávají archiváře a specialisty na dokumenty, jsou následující: Otevřená mezinárodní univerzita lidského rozvoje „Ukrajina“, Ústav filologie a masové komunikace, Katedra cestovního ruchu, dokumentární a mezikulturní komunikace, Státní univerzita informačních a komunikačních technologií (Státní univerzita telekomunikací), Záporožská státní univerzita, Ústav humanitních a společenských věd atd.

2.4 Analýza dopadu současné ukrajinské situace na archivnictví

Pro období válečného stavu na Ukrajině byly samozřejmě vypracovány příslušné pokyny a směrnice, jak se mají lidé chovat. Skutečnost však ukazuje, že moderní válečný konflikt a moderní podmínky ne vždy odpovídají návodům, které byly vypracovány na základě zkušeností z druhé světové války a dalších konfliktů.

Válka má vždy nepředvídatelné důsledky, které s sebou nesou velké změny v různých sférách společnosti. Jednou z těchto oblastí je i archivnictví, které je v době válečného konfliktu značně ovlivněno. Organizování vojenských snah, kolektivní přemísťování občanů a decimace životně důležité infrastruktury nevyhnutelně urychlí hluboké proměny v rámci archivních institucí a stavu archivních fondů. Válka může vést ke ztrátě nebo zničení archivních dokumentů. Ničivé činy bombových útoků, výbuchů a záplav mají potenciál zničit neocenitelné historické artefakty pečlivě uchované v rámci archivů. Archivy se často dostávají pod přímou palbu nebo se stávají cílem vojenských operací, což vede k nenapravitelným škodám.

Vedoucí Státní archivní služby Anatolij Chromov uvedl, že k 1. lednu 2024 nebyly poškozeny, zničeny ani odcizeny všechny ústřední státní archivy a většina státních archivů v regionech. Největší ztráty a škody na kulturních statcích však podle něj utrpěly státní archivy nacházející se na dočasně okupovaných, deokupovaných územích a územích aktivních bojů a přilehlých územích. V roce 2023 byly nepřátelským ostřelováním poškozeny budovy státních archivů v Dněpru, Mykolajivu, Sumské, Charkovské a Chersonské oblasti.

V důsledku aktivního bombardování území Ukrajiny v Černihově shořelo v budově archivního oddělení SBU⁴⁵ 13 000 dokumentů svědčících o zločinech totalitního sovětského režimu⁴⁶. V rámci jednotky SBU v Černihivu byl pečlivě uchován působivý sortiment

⁴⁵ Služba bezpečnosti Ukrajiny (zkráceně SBU).

⁴⁶ TESLENKO Lina, Arhivi goryat: u Chernigovi znishcheno arhiv sbu razom iz spravami represovanih; in: Ukrajina moloda, Kyjev 2022.

dokumentárního materiálu. V jejích trezorech bylo uloženo přibližně 13 000 odtajněných spisů týkajících se osob vystavených represím, spolu s řadou dokumentů sovětské tajné služby. Mezi těmito neocenitelnými záznamy byly objednávky, korespondence a rozsáhlá kompilace osobních a institucionálních spisů, které pokrývaly celé dvacáté století.

Také v roce 2022 byl Státní archiv v Mykolajivu pětkrát ostřelován⁴⁷ (v březnu, dubnu a květnu). Výsledkem bylo rozbití oken, poškození elektroinstalace a díra ve zdi od kazetového granátu, ale ke ztrátě informací nedošlo.

Během války bychom neměli zapomínat na tak vlivný faktor na archivy, jakým je rabování nepřítelů. Státní archiv Chersonské oblasti je jedním z nejvíce postižených archivů v průběhu rozsáhlé invaze⁴⁸. Dodnes se v něm ověřuje dostupnost dokumentů po krádežích dokumentů organizovaných okupačními orgány. Ředitelka Státního archivu Chersonské oblasti Iryna Lopušinská uvedla, že v roce 2023 bylo ukradeno 121 000 ukládacích jednotek.

Voda je jedním z hlavních faktorů ničení a poškozování archivních dokumentů. Proto se v důsledku výbuchu vodní Kachovské přehrady v roce 2023 všichni archiváři obávali masového zničení ukrajinského dědictví uloženého v jihovýchodní části Ukrajiny. V důsledku nepřátelského výbuchu hydroelektrárny bylo zatopeno téměř jeden a půl stovky architektonických a archeologických památek a muzeí na jihu Ukrajiny (ale archivy nebyly zasaženy).

Některé archivní instituce se nacházely v potenciální záplavové oblasti nebo v její blízkosti, což by skutečně mohlo vést ke ztrátě nebo poškození cenných archiválií. Voda mohla nepříznivě ovlivnit papír, pečeti, fotografie a další materiály uložené v archivech. Také případné záplavy mohly vést k dočasnému nebo trvalému uzavření archivů. To by badatelům, historikům a veřejnosti ztížilo přístup k archivním dokumentům.

Zaplavení Kachovské hydroelektrárny mohlo poškodit infrastrukturu, která podporuje činnost archivních institucí, jako jsou budovy, úložné systémy a další vybavení. Kromě toho mohla být práce archivních institucí ztížena možným přerušением dodávek elektrické energie nebo jiných zdrojů. Tato událost je připomínkou důležitosti vypracování plánů na ochranu archivních sbírek v případě přírodních katastrof nebo jiných mimořádných událostí. Archivní instituce by měly přijmout opatření, která zabrání ztrátám a zachovají historické dědictví země, například evakuaci dokumentů nebo jejich globální digitalizaci.

⁴⁷ MUZIKA Alona, Yak u Krivomu Rozi ta Mikolaevi ryatuvati derzhavni arhivi vid viyni; in: Chmarochos, Kyjev 2022.

⁴⁸ Ukrinform, Derzhavniy arhiv Chersonskoyi oblasti je odnim iz naybilsh postrazhdalih pid chas povnomasshtabnoyi viyni, Kyjev 2023.

Například 1. března 2022, kdy došlo k ohrožení města, evakovali pracovníci Muzea historie a místopisu Kryvého Rohu více než 5 000 historických památek z celkového počtu 125 000 na bezpečné místo. Právě tyto akce zachránily cenné exponáty před dopadem rakety na ulici vedle muzea v létě 2023.

Již v roce 2014 začaly naprosto všechny archivy, včetně Státního archivu Mykolajivské oblasti, samy digitalizovat dokumenty různými způsoby. Někdy šlo o amatérské natáčení, někdy o natáčení občanskými aktivisty a někdy o obyčejné skenování.

V dnešní době se tento typ práce provádí mnohem profesionálněji. Téměř každý státní archiv v zemi má odborníky v oddělení ochrany a evidence dokumentů a digitalizační skenery. Na pomoc Ukrajincům zareagovala také společnost FamilySearch International Corporation, s níž ředitel Ukrajinského státního archivu Anatolij Chromov podepsal 2. června 2020 memorandum o spolupráci. V rámci tohoto memoranda již Ukrajina zahájila digitalizaci téměř 100 milionů dokumentů.

Pracovníci muzeí a státních archivů v Dněpru a Mykolajivu byli schopni pokračovat v digitalizaci dat i po zahájení rozsáhlé invaze. Podle Státní archivní služby Ukrajiny se v roce 2022 podařilo uchovat mnohem více archivního dědictví než v roce 2014, kdy začala částečná invaze. Pro srovnání: zatímco v současné době Státní archiv odhaduje riziko ztráty archiválií na maximálně 2 %, v roce 2014 bylo v důsledku dočasné okupace některých okresů Doněcké a Luhanské oblasti, Autonomní republiky Krym a města Sevastopol ztraceno přibližně 8 % celého Národního archivního fondu.

Organizace jednotného automatizovaného informačního systému pro archivní data je ve světě běžnou praxí. Evropské země a Spojené státy mají se zaváděním takovýchto systémů pro uchovávání archiválií bohaté zkušenosti. Ukrajina si proto vzala příklad z jiných zemí a začala rozvíjet vlastní program uchovávání dokumentů.

V srpnu 2023 Státní archivní služba Ukrajiny ve spolupráci s Ministerstvem spravedlnosti Ukrajiny, Ministerstvem digitální transformace a projektem EU Pravo-Justice realizovala a představila pilotní projekt zavedení elektronického archivu s názvem e-Archiv.

V zájmu zachování archivních dat financovali němečtí partneři v únoru 2023 také opravu záložních archivních úložišť. Státní archivní služba Ukrajiny již oznámila zahájení jejich uspořádání pro případ nouzové evakuace archivů z území aktivních bojových akcí.

Anatolij Chromov uvedl, že v souvislosti s probíhající rozsáhlou válkou na území Ukrajiny státní archivní instituce doplňují archivní fondy o elektronické informační zdroje a dokumenty vzniklé dokumentací válečných událostí: administrativní dokumenty - 186 ukládacích jednotek (včetně 21 elektronických dokumentů); dokumenty osobního

původu - 1 475 ukládacích jednotek (včetně 961 elektronických dokumentů); digitální foto, audio, video dokumenty - 11 412 jednotek.

Kromě výše uvedeného může válka ovlivnit financování archivnictví a práci archivních institucí. V době války stát často přerozděluje finanční prostředky pro potřeby armády a obrany, což může vést k omezení financování kulturních projektů, včetně archivních institucí. To může mít v budoucnu vliv na uchovávání a zpřístupňování archivních dokumentů. Rozpočtová alokace pro archivy se tak v roce 2022 snížila o 10,8 % oproti roku 2021 (celková výše finančních prostředků pro Státní archiv a jím spravované instituce v roce 2022 činila 268 489 tis. hřiven, ačkoli v roce 2021 to bylo 297 184 tis. hřiven)⁴⁹. Dynamika ukazatelů pro roky 2022–2023 rovněž naznačuje pokles finančních prostředků ze souhrnného fondu státního rozpočtu pro Státní archivní službu a instituce v její správě⁵⁰. Ve všeobecném fondu se tak objem výdajů v rámci tří rozpočtových programů snížil o 9,4 %, ačkoli ve zvláštním fondu došlo v důsledku přijetí charitativní pomoci v průběhu roku k nárůstu o 336,5 % oproti předchozímu rozpočtovému období. V roce 2023 činilo čerpání všeobecného fondu 96,3 %, což zahrnuje výdaje na platy a mzdy, komunální služby a úhradu závazků na úkor odhadovaných přidělů běžného období, které byly vytvořeny na konci roku 2022 z důvodu neprovedení plateb ze strany Státní pokladní služby Ukrajiny.

V současné době jsou prostředky, které byly určeny na financování archivních záležitostí, přerozdělovány do jiných odvětví, jako je vojenský průmysl, zdravotnictví, sociální podpora obětem atd. A je známo, že archivní systém na Ukrajině je financován také z daní, a protože nyní poměrně velké procento ukrajinských daňových poplatníků kvůli válce odjelo, musel být rozpočet pro archivy snížen. Potřeba financování státních archivů však nyní jen vzrostla, protože je třeba financovat programy na uchování a dokumentaci probíhajících historických událostí. To může zahrnovat náklady na další výzkum, digitalizaci dokumentů, pořádání výstav atd.

⁴⁹ Kabinet Ministriv Ukrajini, Zvit pro robotu ukrderzharhivu, arhivnih ustanov i spetsialnih ustanov strahovogo fondu dokumentatsiyi u 2022 rotsi ta prioriteti ukrderzharhivu na 2023 rik, Kyjev 2023.

⁵⁰ Derzhavna arhivna sluzhba Ukrajini, Pro robotu Ukrderzharhivu, arhivnih ustanov i spetsialnih ustanov strahovogo fondu dokumentatsiyi u 2023 rotsi ta prioriteti na 2024 rik, Kyjev 2024.

3 STÁTNÍ ARCHIV ZÁPOROŽSKÉ OBLASTI

K analýze celé archivní sítě Ukrajiny je nutné proniknout do práce konkrétního státního archivu. Každý státní archiv je nedílnou součástí celkového archivního systému Ukrajiny. Analýzou práce konkrétního archivu lze získat představu o obecných trendech, problémech a úspěších archivnictví v zemi. Je také zřejmé, že každý státní archiv má svou vlastní infrastrukturu, organizační strukturu a pracovní postupy. Pečlivá analýza těchto aspektů může odhalit problematické stránky i silné stránky archivního systému jako celku. Studium práce konkrétního archivu navíc umožňuje posoudit stav uložení a zpřístupnění archivních dokumentů. Pro tuto práci byl k analýze vybrán Státní archiv Záporožské oblasti.

Pro výzkum praktických zkušeností Státního archivu Záporožské oblasti budou v této bakalářské práci využity oficiální webové stránky archivu⁵¹.

3.1 Úkoly a funkce Státního archivu Záporožské oblasti

Hlavní úkoly tohoto archivu jsou následující:

- zajištění realizace státní politiky na území Záporožské oblasti v oblasti archivnictví a evidence;
- řízení archivních záležitostí a evidence na území Záporožské oblasti, koordinace činnosti státních orgánů, orgánů místní samosprávy, podniků, institucí, organizací všech forem vlastnictví, včetně soukromých archivních institucí založených fyzickými a/nebo právníckými osobami soukromého práva (soukromé archivy) ve věcech archivních záležitostí a evidence;
- zařazovat archivní dokumenty místního významu do Národního archivního fondu, vést jejich evidenci a trvalé uložení, jakož i využívat informace v nich obsažené;
- kontrola činnosti archivních institucí a spisové služby, zajištění dodržování právních předpisů o Národním archivním fondu a archivních institucích;
- provádění vědecké a metodické práce v oblasti archivnictví, dokumentaristiky a archeografie, zavádění výtvarných vědy, techniky a osvědčených postupů do praxe archivních institucí.

Státní archiv Záporožské oblasti (dál Státní archiv) pracuje na základě jednacího řádu schváleného příkazem náčelníka státní správy Záporožské oblasti č. 646 „O schválení jednacího řádu a rady Státního archivu Záporožské oblasti“ ze dne 05.12.2018.

⁵¹ <https://archivzp.gov.ua/uk/> (přistoupeno 20.03.2024)

Struktura Státního archivu zahrnuje 6 oddělení pro hlavní činnosti:

- Oddělení organizace a koordinace archivních záležitostí;
- Oddělení organizačního, personálního a logistického zabezpečení;
- Oddělení tvorby Národního archivního fondu a evidence;
- Oddělení ukládání, evidence a referenčního aparátu;
- Oddělení informací a využívání dokumentů;
- Oddělení fyzické ochrany dokumentů a informačních technologií.

Oddělení organizace a koordinace archivních záležitostí kontroluje provádění právních předpisů a normativních a metodických dokumentů týkajících se archivnictví a spisové služby ve státních archivech kraje, podporuje jejich provádění v ostatních státních orgánech, institucích, organizacích, podnicích bez ohledu na vlastnictví a podřízenost. Toto oddělení také organizuje oběh dokumentů ve Státním archivu Záporožské oblasti; kontroluje včasné projednávání a vyřizování dokumentů, včasné plnění úkolů stanovených dokumenty, shrnuje výsledky jejich plnění a vyřazuje dokumenty z kontroly.

Kromě toho odborně a metodicky řídí a kontroluje činnost archivních institucí okresních státních správ, městských úřadů, pracovních a soukromých archivů. Společně se státními archivními institucemi kraje rozpracovává hlavní směry a perspektivy rozvoje archivnictví v kraji, kontroluje průběh jejich realizace.

Oddělení organizačního, personálního a logistického zabezpečení zajišťuje právní podporu činnosti Státního archivu a v rámci svých pravomocí zajišťuje realizaci státní politiky v oblasti personální práce, státní služby, prevence a potírání korupce ve Státním archivu. Zajišťuje také finanční podporu činnosti archivu. Podílí se na plánování investičních akcí na investiční a běžné opravy archivních prostor, vede evidenci skutečných nákladů na investice ze státního rozpočtu a zajišťuje materiálně-technické zabezpečení činnosti Státního archivu.

Oddělení tvorby Národního archivního fondu a spisové služby dohlíží na provádění normativních a metodických dokumentů v oblasti archivnictví a spisové služby, na vypracování a dodržování nomenklatur spisů v podnicích, institucích, organizacích a sdruženích občanů bez ohledu na formu jejich vlastnictví a podřízenosti. Kontroluje shromažďování dokumentačních památek v regionu.

Dále kontroluje uplatnění předkupního práva státu k nabytí archiválií v regionu v případě jejich prodeje, shromažďování listinných památek v regionu, připravuje žádosti k soudu o převod archiválií, které nemají vlastníka nebo jejichž vlastník není státu znám.

Oddělení ukládání, evidence a referenčního aparátu zajišťuje státní evidenci dokumentů Národního archivního fondu. Organizuje práce na zařazení unikátních dokumentů do Státního seznamu národního kulturního dědictví a povinného pojištění.

Vykonává kontrolu v otázkách uchovávání, státní evidence dokumentů NAF ve státních archivních institucích regionu a dalších vlastníků dokumentů NAF Ukrajiny. Dále vytváří a zdokonaluje systém vědeckého a referenčního aparátu pro dokumenty, podílí se na tvorbě a rozvoji automatizovaných systémů pro evidenci dokumentů a vyhledávání informací.

Oddělení informací a využívání dokumentů vykonává kontrolu využívání dokumentů NAF a jejich referenčních materiálů ve státních archivech v regionu a u dalších vlastníků dokumentů NAF. Poskytuje archivní informace zainteresovaným institucím a společensko-právní odkazy občanům. Kromě toho připravuje publikace vědeckého a populárního charakteru na základě dokumentů Státního archivu.

Oddělení fyzické ochrany dokumentů a informačních technologií odpovídá za vytváření pojistného fondu, restaurování a opravy dokumentů Národního archivního fondu. Poskytuje metodickou pomoc a konzultace v otázkách ochrany dokumentů Národního archivního fondu. Zajišťuje tvorbu, rozvoj a provoz informačního systému Státního archivu Záporožské oblasti, implementaci informačních technologií do činnosti archivu, metodickou podporu informačních technologií a informační bezpečnosti v archivní sféře, fungování, editaci, údržbu oborového webového portálu jako součásti informačního systému, organizaci elektronické správy dokumentů, fungování systému elektronické správy dokumentů, správu a ochranu informací.

3.2 Postavení archivu z právního hlediska

Státní archiv Záporožské oblasti je zřízen předsedou Záporožské oblastní státní správy⁵², je její součástí a v rámci Záporožské oblasti zajišťuje plnění úkolů svěřených Státnímu archivu. Státní archiv je podřízen vedoucímu oblastní státní správy a je odpovědný a kontrolován Státní archivní službou Ukrajiny. Ve své činnosti se řídí Ústavou a zákony Ukrajiny, akty prezidenta Ukrajiny, Kabinetu ministrů Ukrajiny, příkazy Ministerstva spravedlnosti Ukrajiny, Ukrderžarchivu, dalších ministerstev a ústředních výkonných orgánů, příkazy předsedy Záporožské oblastní státní správy a rozhodnutími Záporožské oblastní rady.

V čele Státního archivu stojí ředitel, kterého jmenuje a odvolává vedoucí regionální státní správy v souladu s právními předpisy o státní službě po dohodě s Ukrderžarhivem.

⁵² Zaporizka oblasna derzhavna administratsiya, Polozhennya pro Derzhavniy arhiv Zaporizkoyi oblasti, Záporoží 2018.

Ředitel archivu může mít zástupce, které jmenuje a odvolává ředitel státního archivu v souladu s právními předpisy o státní službě.

Ředitel Státního archivu řídí činnost archivu, osobně odpovídá za plnění úkolů svěřených archivu, podporuje vytváření vhodných pracovních podmínek ve Státním archivu a provádí výběr zaměstnanců. Ředitel zastupuje zájmy státního archivu ve vztahu k ostatním strukturálním útvarům regionální státní správy, k Ukrděržarchivu, orgánům místní samosprávy, podnikům, institucím a organizacím - jménem vedení regionální státní správy. Plánuje práci Státního archivu, podává návrhy na tvorbu plánů práce regionální státní správy a vykonává další zákonem vymezené pravomoci.

Pro koordinované řešení otázek spadajících do působnosti státního archivu může být v jeho rámci vytvořena rada. Personální složení rady schvaluje na návrh ředitele Státního archivu vedoucí územní státní správy. Rozhodnutí rady jsou prováděna příkazy ředitele Státního archivu.

Ve Státním archivu je zřízena odborná kontrolní komise, která provádí zkoumání hodnoty dokumentů. Složení a jednacích řád odborné kontrolní komise schvaluje ředitel Státního archivu.

Státní archiv je udržován na náklady státního rozpočtu, je rozpočtovou institucí a není určen k vytváření zisku. Archiv nemá právo rozdělovat své příjmy ani jejich část mezi své zřizovatele, zaměstnance (s výjimkou odměn, nároku na jednotnou sociální daň), členy řídicích orgánů a další osoby s nimi spřízněné. Zisk státního archivu se používá výhradně k financování výdajů na jeho údržbu a plnění jeho úkolů.

Státní archiv je právnickou osobou veřejného práva, má samostatnou rozvahu, účty u Státní pokladní služby, pečeť s vyobrazením státního znaku Ukrajiny a svým názvem a vlastní tiskopisy.

Rozhodnutí o reorganizaci, likvidaci státního archivu v souladu s postupem stanoveným zákonem přijímá vedoucí Záporožské oblastní státní správy. V případě zániku státního archivu jako právnické osoby (v důsledku jeho likvidace, sloučení, rozdělení, přistoupení nebo transformace) se majetek státního archivu převede na jednu nebo více rozpočtových institucí nebo se zapíše do rozpočtových příjmů.

3.3 Historický vývoj

Rozvoj archivnictví v Záporoží je spojen se jménem slavného místního historika, etnografa a historika Jakova Novického. V době, kdy působil jako člen Katerynoslavské guberniální akademické archivní komise (1903–1916), vykonal velký kus práce při

shromažďování listinných archivních pramenů a inicioval vznik krajského archivu. Jeho jmenování do úřednických funkcí ve struktuře Záporožského guberniálního oddělení školství pomohlo vyřešit otázku vytvoření místního archivu. V roce 1921 vedl muzejní oddělení Záporožského guberniálního oddělení veřejného školství s depozitářem archivních dokumentů, v únoru 1922 byl jmenován do funkce vedoucího archivu na částečný úvazek a v srpnu 1922 se stal vedoucím zemského archivního oddělení. Převzetí dokumentů z likvidovaných institucí z předrevolučního období bylo prvním krokem k vytvoření archivu jako samostatné instituce.

Likvidace gubernie v listopadu 1922 a od března 1923 župních a potažmo zemských archivů a nevyřešený problém archivních prostor měl negativní dopad na další shromažďování a uchovávání archiválií. Shromážděné archivní dokumenty zůstaly v osobní péči Jakova Novického.

Organizovaná identifikace a soustředování archiválií v Záporoží začala po změnách administrativně-územního členění a vytvoření okresů na Ukrajině, které vedly k reformě archivního systému. Na základě usnesení Rady lidových komisařů Ukrajinské SSR⁵³ ze srpna 1925 byla zřízena Záporožská a Melitopolská okresní archivní oddělení. Hlavní činností archivních oddělení bylo zjišťování archivů volostních a vesnických správ, archivů likvidovaných institucí, pořádání archivních fondů, vyřazování listinných materiálů a vytváření novinové sbírky. Ke konci roku 1925 měl Záporožský okresní archiv 27 fondů státních institucí a průmyslových podniků z období před rokem 1917 a 18 fondů z porevolučního období.

Koncem 30. let 20. století byly Záporožské a Melitopolské okresní archivy reorganizovány na místní archivní oddělení. Podle usnesení Všeukrajinského ústředního výkonného výboru⁵⁴ byla v březnu 1932 místní archivní oddělení přeměněna na Záporožský a Melitopolský státní historický archiv jako badatelské instituce podřízené Dněperské oblastní archivní správě. Na místě byla vytvořena síť městských a okresních archivů, kde se začaly ukládat dokumenty vesnických, městských a okresních organizací.

Se vznikem Záporožské oblasti 10. ledna 1939 byl Záporožský státní historický archiv reorganizován na Záporožský oblastní státní historický archiv a Melitopolský archiv se stal jeho pobočkou, podřízenou nově vytvořenému Záporožskému oblastnímu archivnímu

⁵³ Rada lidových komisařů Ukrajinské SSR byla v letech 1919-1946 nejvyšším výkonným orgánem sovětské Ukrajiny, předchůdcem Rady ministrů Ukrajinské SSR.

⁵⁴ Všeukrajinský ústřední výkonný výbor byl nejvyšším zákonodárným, správním, výkonným a kontrolním orgánem státní moci v Ukrajinské SSR mezi Všeukrajinskými sjezdy sovětu dělnických, rolnických a rudoarmějských poslanců. Působil v letech 1917 až 1938.

oddělení Záporožského oblastního výkonného výboru. V roce 1939 obsahoval archiv 159 fondů z období před rokem 1917 a 1 087 fondů ze sovětského období, celkem 229 448 spisů.

Od března 1939 byla správa archivních institucí převedena na Lidový komisariát vnitra SSSR⁵⁵. Začlenění archivů do soustavy orgánů NKVD vedlo k přísné centralizaci a utajení. Utajovány byly nejen dokumenty, které tvořily státní nebo vojenské tajemství, ale také informace o práci samotných archivů.

Během nacistické okupace regionu v letech 1941–1944 Státní archiv Záporožské oblasti a jeho pobočka v Melitopolu dočasně přerušily svou činnost, ale po osvobození regionu archivy obnovily svou práci.

Během tzv. chruščovského tání (od poloviny 50. let) byla přijata opatření k rozvoji hlavní funkce archivů - uspokojení potřeb společnosti po retrospektivních informacích, zlepšení ukládání a využívání archiválií. Usnesení Rady ministrů Ukrajinské SSR⁵⁶ „O opatřeních k úpravě režimu ukládání a lepšího využívání archiválií ministerstev a resortů Ukrajinské SSR“ umožnilo zveřejňování a komplexní využívání archiválií, vydávání popisů a přehledů archivních fondů.

Od července 1960 byly Státní archiv Záporožské oblasti a jeho pobočka v Melitopolu, městské a okresní archivy oblasti podřízeny Záporožskému oblastnímu archivnímu oddělení Záporožského oblastního výkonného výboru. Od dubna 1974 jsou archivní instituce podřízeny Hlavnímu archivnímu odboru při Radě ministrů Ukrajinské SSR⁵⁷.

Se zrušením archivního oddělení Záporožského oblastního výkonného výboru v souladu s usnesením Nejvyšší rady Ukrajinské SSR ze dne 26. července 1988 byly jeho funkce správy archivních záležitostí a evidence v oblasti převedeny na Státní oblastní archiv.

Obnovení státní nezávislosti Ukrajiny (1991) znamenalo začátek nové etapy ve vývoji archivnictví, oživení jeho národních tradic, demokratizaci archivního systému. Začal proces integrace národního dokumentárního dědictví do Národního archivního fondu. Zákon uznal NAF za nedílnou součást národního a světového historického a kulturního dědictví a informačních zdrojů společnosti, podřídil jej státní ochraně a stanovil státní záruky za jeho uchování, zvyšování a využívání.

⁵⁵ Lidový komisariát vnitra (NKVD) byl jedním z výkonně-správních útvarů (ministerstev) svazově-republikové vlády SSSR.

⁵⁶ Rada ministrů Ukrajinské SSR byla nejvyšším orgánem státní správy Ukrajinské SSR, nástupcem Rady lidových komisařů (1946).

⁵⁷ Hlavní archivní odbor při Radě ministrů Ukrajinské SSR odpovídal za odvětvové a meziodvětvové řízení archivnictví, spravoval dokumenty Státního archivního fondu SSSR v republice a odpovídal za stav, další rozvoj, zdokonalování archivnictví a vědeckotechnický pokrok v této oblasti.

Podle výnosu prezidia Nejvyšší rady Ukrajiny ze dne 27. srpna 1991 a rozhodnutí Záporožské oblastní rady ze dne 26. září 1991 byl dokumentační fond oblastního stranického archivu převeden do Státního archivu oblasti, čímž došlo ke sjednocení archivních fondů a k ukončení paralelní existence stranického a státního archivního fondu.

V letech 1992–1999 byly záporožské archivní instituce podřízeny Hlavnímu archivnímu oddělení při Kabinetu ministrů Ukrajiny a od března 1999 Hlavnímu archivnímu oddělení Ukrajiny. Od prosince 1999 byly podřízeny Státnímu výboru pro archivy Ukrajiny a od prosince 2010 Státní archivní službě Ukrajiny.

Dnes je Státní archiv Záporožské oblasti strukturální jednotkou Záporožské oblastní státní správy, která je podřízena a kontrolována Oblastní státní správou a Státní archivní službou Ukrajiny.

3.4 Archivní fondy a inventáře

Seznam archivních fondů Státního archivu Záporožské oblasti:

- papírové dokumenty: 8018 fondů 2193678 spisů z let 1774–2023, včetně:
 - dokumenty institucí, organizací, podniků z období starých zákonů (před rokem 1917) - 223 fondů, 3813 spisů;
 - dokumenty institucí, organizací a podniků z období Prozatímní vlády, Ukrajinské lidové republiky, Ukrajinského státu (1917–1920) - 6 fondů, 499 spisů;
 - dokumenty institucí, organizací a podniků z období nacistické okupace - 164 fondů, 5439 spisů;
 - dokumenty institucí, organizací a podniků z období sovětské okupace - 4900 fondů, 1368425 spisů;
 - dokumenty institucí, organizací a podniků z období ukrajinské nezávislosti - 243 fondů, 249248 spisů;
 - dokumenty orgánů, institucí a organizací komunistické strany - 2409 fondů, 554625 spisů;
 - osobní dokumenty - 72 fondů, 7047 spisů;
- vědecká a technická dokumentace - 4582 položek, 1934, 1938–1980;
- filmová, fotografická a videodokumentace - 58302 položek.

Všechny dokumenty v archivu jsou popsány. K 1. lednu 2024 je k dispozici 13538 inventářů.

Archivní fondy Státního archivu lze rozdělit na několik skupin: archivní fondy z období před rokem 1917 (1774–1917), fondy z období Ukrajinské národní revoluce 1917–1920, fondy z období Ukrajinské národní revoluce 1917–1920, fondy o holodomoru a masových politických represích 30. let 20. století, archivní fondy z období dočasné nacistické okupace Záporožské oblasti v letech 1941–1944, archivní fondy ze sovětského období 1944–1991 a fondy z období nezávislé Ukrajiny. Také mezi fondy Státního archivu lze nalézt dokumenty osobního původu.

Základem fondu z období před rokem 1917 jsou písemnosti obecních a venkovských samosprávných orgánů, prvních průmyslových podniků, finančních, soudních a dalších světských institucí a archiválie duchovenstva. Odrážejí politickou a sociálně-ekonomickou situaci v Oleksandrivsku a části Mariupolského okresu Katěrinoslavské gubernie, Melitopolského a Berdianského okresu Tavrijské gubernie Ruského impéria (dnešní území Záporožské oblasti). Mezi nejstarší dokumenty patří metrické knihy církevních institucí: pravoslavných, luteránských, katolických kostelů, protestantských modliteben, synagog a mešit, z nichž první je metrická kniha Oleksandrivské pevnostní církve (později katedrální kostel Přímluvy) z let 1774–1788. Tyto dokumenty obsahují cenný statistický materiál o státní příslušnosti, místě trvalého nebo předchozího pobytu před přesídlením, společenském postavení nebo povolání, datech narození, sňatku a úmrtí, náboženské příslušnosti a mezináboženských vztazích obyvatel. Úmrtní listy obsahují informace o věku a příčině úmrtí, což umožňuje sledovat druhy nemocí a průběh epidemií rozšířených mezi různými skupinami obyvatel regionu.

Pro výzkum jsou velmi zajímavé dokumenty z revizí obyvatelstva (sčítání lidu) - revizní listiny (1811–1858) Oleksandrovského okresu. Obsahují informace o národnostním, sociálním a věkovém složení obyvatelstva, o osídlování území dnešní Záporožské oblasti ukrajinskými kozáky, nevolníky a státními rolníky z různých částí Ukrajiny a bývalého Ruského impéria a o přesídlení zástupců jiných národů do záporožských stepí: Židů, Bulharů, Němců, Řeků a dalších.

Rozvoj všeobecného a odborného vzdělávání se odráží ve fondech vzdělávacích institucí - gymnázií a škol. Jednou z prvních na území dnešní Záporožské oblasti byla Orichovská okresní škola (1811–1875), která obsahuje dokumenty o výchovně vzdělávací práci školy, statistické údaje o počtu a stavu vzdělávacích institucí, počtu učitelů a žáků v Berdianském a Melitopolském okrese, informace o historii vývoje, geografické poloze, stavu řemesel, obchodu a kulturních památkách sídel okresů.

K archivním fondům z tohoto období patří také fondy institucí továrního dozoru a průmyslových podniků, dále fondy okresních měřičských úřadů, komisí pro správu půdy a zemských statistických úřadů: dokumenty o vymezení státních a soukromých pozemků, vymezení hranic okresů, měst, jednotlivých sídel a pozemkové držby.

Revoluční události v roce 1917 vedly k rozpadu Ruského impéria a vyvolaly vzestup národního hnutí na územích, která byla jeho součástí. Dokumenty o tomto období ukrajinských dějin (zákony, usnesení, oběžníky, statut Ukrajinské vojenské rady v Oleksandrivsku, rozkazy a oznámení vojenského revolučního štábu povstalecké armády Nestora Machna, zápisy ze shromáždění volosty, vesnických schůzí a další) se nacházejí ve fondech místních samospráv: Oleksandrivská městská rada a správa; volostní správy a vesnické správy.

Období formování sovětské moci na území dnešní Záporožské oblasti ve 20. letech 20. století se odráží v archivních fondech okresních, městských, obvodních a vesnických výkonných výborů a jejich strukturálních jednotek, okresních a obvodních výborů KSU, záporožské obvodní policie, obvodních statistických úřadů a dalších. V jejich dokumentech se odrážejí procesy administrativně-teritoriálního a územního uspořádání území, formování místních sovětských orgánů a vytváření administrativně-komanditní soustavy, soudnictví, specifika národnostní politiky a realizace ukrajinizační politiky v úředních institucích, vládních a stranických strukturách. Obsahují informace o hospodářské situaci v provincii, výši škod způsobených během občanské války, oživení průmyslu, znárodnění průmyslových podniků, boji proti hladomoru a banditismu, odrážejí společensko-politickou situaci v Záporožské oblasti v období nové hospodářské politiky (NEP), stav zemědělství, průběh kolektivizace, rostoucí úlohu zámožného rolnictva a vznik rolnických svazů na ochranu jeho hospodářských a politických zájmů, rozvoj školství, zdravotnictví, sociálního zabezpečení a rozvoj státní správy a samosprávy.

Ve druhé polovině 20. let se Záporoží proměnilo v obrovské staveniště. Konečným cílem grandiózní výstavby bylo přeměnit bývalé provinční město na vzorové socialistické město „Velké Záporoží“. Právě archivní materiály Státního stavebního odboru v Dněprské oblasti Dniprobud (1927–1934) komplexně pokrývají výstavbu a spuštění Dněprské vodní elektrárny, největší v tehdejší Evropě, a na jejím základě vznik Dněprského komplexu železné a neželezné metalurgie a strojírenských závodů.

Archiv obsahuje fondy velkých průmyslových podniků: Záporožstal, Dniprospetsstal, Dniprohliníkárna atd., jejichž projektování a výstavba začaly koncem 20. let a byly uvedeny

do provozu počátkem 30. let. Tyto průmyslové giganty tvořily základ průmyslového komplexu Záporoží i celé země.

Materiály k výzkumu historie holodomoru a politických represí jsou roztroušeny v různých archivních fondech: místních stranických orgánech, výkonných výborech sovětu dělnických, rolnických a rudoarmějských poslanců, výborech chudých rolníků (okresních, obvodních, vesnických), kolektivních zemědělských artiklů a Úřadu bezpečnostní služby Ukrajiny v Záporožské oblasti.

Dokumenty těchto fondů umožňují poměrně objektivní rekonstrukci tragických událostí na území dnešní Záporožské oblasti, odhalují příčiny a předpoklady hladomoru v letech 1932–1933 a použití represivních opatření bolševickými orgány proti rolníkům a dalším vrstvám ukrajinské společnosti. Jsou zde informace o politických náladách obyvatelstva, případy odporu vedení vesnic a okresů proti výkupu obilí a odmítnutí pověřených stranických pracovníků zabavit obilí kolchozníkům a jednotlivým zemědělcům, konkrétní fakta o hladovkách a případech úmrtí na podvýživu, v některých případech s uvedením jmen zemřelých.

Jedním z nejdůležitějších zdrojů informací o počtu a příčinách úmrtí během holodomoru v regionu jsou matriční knihy Záporožské oblasti z let 1932–1933, které jsou obsaženy ve Sbírce metrických knih a matrik Záporožské oblasti.

Události nacistické okupace Záporožské oblasti v letech 1941–1944 jsou zaznamenány ve fondech okupačních úřadů a místní pomocné správy: městských, okresních a vesnických úřadů, Záporožského štábního komisariátu, okresních zemědělských úřadů a zemědělských obcí a novin vydávaných okupačními úřady. Archivní materiály obsahují usnesení, příkazy, vyhlášky, oznámení ústředních a místních okupačních orgánů, materiály ze sčítání lidu v Záporoží z roku 1942, statistiky o přirozeném pohybu, počtu, národnostním a věkovém složení obyvatelstva, práci průmyslových podniků, zprávy o průběhu osevních a sklizňových kampaní, o daních, činnosti zdravotnických zařízení, předškolních a vzdělávacích institucí.

Obsahově bohaté jsou dokumenty o obnově a dalším rozvoji národního hospodářství Záporožské oblasti v poválečném období. Důležité jsou dokumenty o výstavbě Kachovské vodní nádrže, Dněprogesu-2, Záporožské atomové elektrárny a Záporožské jaderné elektrárny a o provozu jednoho z nejznalostnějších podniků na Ukrajině, společnosti Motor-Sich, která je celosvětově známá svými leteckými motory apod. Zemědělství a lesnictví z tohoto období reprezentují fondy pozemkových úřadů, zemědělských inspekcí a oddělení, specializovaných fondů, podniků agrochemického a logistického zabezpečení, zemědělských podniků a lesních závodů.

Archivní fondy z období nezávislé Ukrajiny popisují proces rozvoje ukrajinského státu, vznik nových místních orgánů (zastupitelství prezidenta Ukrajiny v oblasti a okresech, oblastní a okresní státní správy), změny ve společenském a politickém životě, oživení národních a náboženských tradic ukrajinského lidu, krizové jevy, zlepšení řízení ekonomiky, rozvoj soukromého sektoru v průmyslu a zemědělství, družstevnictví a drobného podnikání, korporatizaci, privatizaci podniků atd.

Státní archiv uchovává dokumenty osobního původu vědeckých a kulturních osobností a dalších významných osobností regionu. Mezi nejzajímavější fondy patří: archivní fond Fomenka (místní historik, autor esejů, recenzí a článků o historii jižní Ukrajiny); Kičenka (stranický a státní činitel regionu, jeden z organizátorů Státní historické a kulturní rezervace záporožských kozáků na ostrově Chortycja); Lisniaka (ukrajinský básník); Suška (místní historik, spisovatel, básník, člen Záporožské oblastní organizace Národního svazu novinářů Ukrajiny a Národního svazu spisovatelů Ukrajiny, nositel ceny Ivana Franka); Latanského (výtvarník, výtvarný kritik, člen Záporožské oblastní organizace Národního svazu výtvarníků Ukrajiny a Národního svazu mistrů lidového umění Ukrajiny, oblastního svazu malířů) a dalších.

3.5 Analýza oficiálních internetových stránek Státního archivu Záporožské oblasti

Po analýze oficiálních webových stránek Státního archivu je možné uvést přednosti a nedostatky těchto internetových stránek.

Na webových stránkách je k dispozici přehledný rozvrh pro přijímání občanů, který umožňuje přehledně vymezit volné časové úseky pro návštěvy. Rozvrh je strukturován tak, že pro každý den v týdnu jsou uvedeny přesné počáteční a koncové hodiny a přestávky. Díky přehledné a srozumitelné podobě informací mohou návštěvníci snadno určit nejvhodnější čas pro návštěvu instituce a posoudit možnost získání potřebné pomoci nebo poradenství v čase, který jim vyhovuje. Rozvrh je určen nejen pro archiv jako instituci, ale i pro jednotlivé pověřené pracovníky. Rovněž je na ní stanoven řád organizace a provádění osobního přijímání občanů, který umožňuje pochopit funkce a úkoly osob, které se zabývají přijímáním návštěvníků státního archivu. Kromě toho jsou na oficiální stránce uvedeny kontaktní údaje, jako je telefonní číslo archivu, e-mailová adresa a číslo faxu, které umožňují návštěvníkům kontaktovat zaměstnance a zjistit informace, aniž by museli archiv fyzicky navštívit.

Na stránce archivu je k dispozici také funkce vyhledávání. Obsahuje možnost přizpůsobit vyhledávání požadovanému dotazu, což je velmi užitečné.

Na webových stránkách jsou k dispozici tři různé formuláře pro podání žádosti o informace: formulář pro podání písemné žádosti o poskytnutí veřejné informace od fyzických osob Státnímu archivu Záporožské oblasti, formulář pro podání písemné žádosti o poskytnutí veřejné informace od právnických osob Státnímu archivu Záporožské oblasti a formulář pro podání písemné žádosti o poskytnutí veřejné informace od sdružení občanů.

Jak se předpokládá na oficiálních stránkách státních archivů, webové stránky archivu Záporožské oblasti obsahují právní akty, kterými se archiv řídí, informace o historickém původu, seznam fondů s jejich popisem a informace o sbírkách dokumentů a materiálů, které archiv vydal.

Stránky mají portálovou mapu, která pomáhá volně se pohybovat pomocí odkazů na různé požadované sekce. Při procházení těchto odkazů si však lze všimnout, že některé z nich neobsahují téměř žádné informace.

Přestože jsou stránky přizpůsobeny pro použití na různých zařízeních, včetně mobilních telefonů, text na stránkách není strukturovaný a není umístěn v souladu se standardními vzhledovými normami. Kromě toho se informace uvedené v některých sekcích opakují.

Informace o cenách služeb na webových stránkách pocházejí z roku 2011 a podle změn v cenové politice na Ukrajině za posledních 13 let se cena služeb nemohla nezměnit. To znamená, že údaje na webových stránkách nejsou aktualizovány, a to se týká nejen informací o službách. Kromě toho jsou zprávy o výsledcích poptávkového řízení datovány rokem 2010, poslední roční plán byl popsán v roce 2019 a zprávy o nákupech od jednoho účastníka nebyly aktualizovány od roku 2014.

Lze tedy konstatovat, že stránky mají základní funkce a informace pro uživatele, ale je třeba je opravit. Hlavními nedostatky oficiální stránky Státního archivu Záporožské oblasti jsou neaktualizované údaje, špatně strukturovaný text a opakování informací.

Státní oblastní archivy Ukrajiny mají téměř totožnou strukturu, funkce a právní normy, a proto poukázáním a zdůrazněním nedostatků jednoho ukrajinského archivu lze najít globální problém všech oblastních archivů na Ukrajině a archivního systému jako celku.

4 PROBLÉMY ARCHIVNICTVÍ A ZPŮSOBY JEJICH ŘEŠENÍ

4.1 Hlavní problémy archivnictví

Stejně jako archivy v každé zemi se i ukrajinské archivy potýkají s řadou otázek a problémů, které je třeba řešit, aby se zabránilo poškození archivů a archivních fondů. Jedním z nejčastějších problémů ukrajinských archivů je fyzický stav dokumentů. V mnoha archivech se nacházejí dokumenty, které jsou často uloženy po dlouhou dobu. V důsledku toho se mohou potýkat s problémy při uchovávání, včetně možného poškození textu, zhoršení kvality papíru a porušení pečeti.

Jak již bylo zmíněno dříve, financování archivů na Ukrajině bylo v důsledku války omezeno. Ale i před plnou invazí omezovala rozpočtová omezení archivů jejich schopnost plnit své funkce, jako je dokumentace, ukládání, přístup k dokumentům a výzkum. Ukrajina se také potýkala s problémem ztráty nebo neúplnosti archivních dokumentů nejen v důsledku války a přírodních katastrof, ale také v důsledku vandalismu nebo nedbalého uložení.

Kvůli nedostatečnému financování chybí archivům moderní technologie a infrastruktura. Některé ukrajinské archivy mají velké problémy se zaváděním moderních technologií, jako je elektronická katalogizace, digitalizace dokumentů a elektronické vyhledávání. Obecně lze říci, že digitalizace archivů nepostupuje tak rychle, jak by mohla. A i když jsou již archivy digitalizovány, ne každý má možnost připojit se k Jednotnému portálu pro zpřístupnění digitalizovaných archivů⁵⁸. Od roku 2022 pracuje v Jednotném portálu jen velmi malá část archivů na Ukrajině. Systém je nastaven tak, že každý archiv si musí zakoupit a nainstalovat software zvlášť, aby se mohl do portálu zapojit. Tento software dříve stál asi 400 tis. hřiven, což znamená, že celkové náklady činí asi 12 mil. hřiven. Proto ne všechny archivy mají možnost se k tomuto portálu připojit.

Totéž platí pro počet a velikost archivních budov. Od získání nezávislosti Ukrajiny nebyly postaveny téměř žádné nové archivní prostory. Krizový stav většiny ukrajinských archivů a archivnictví jako celku je zřejmý. Skladovací prostory jsou kriticky plné a značná část z nich se nachází ve starých budovách, kde zpravidla nejsou zajištěny podmínky pro uložení z hlediska vlhkosti a teploty. Plíseň denně ničí stránky starých rukopisů. Aby bylo možné realizovat archivní projekty na náležité úrovni, je nutné navýšit finanční prostředky na požadovaný rozpočet sedmkrát. Podle již zmíněného Chromova se v posledním období financování zvýšilo o třetinu, a to je pozitivní trend, ale nestačí to.

⁵⁸ SHUMIKHIN Egor, Rozhovor s vedoucím Ukrderžarchivu Chromovem; in: zpravodajská agentura Interfax-Ukrajina, Kyjev 2022.

Dalším důležitým aspektem v práci archivů je neuspořádanost a chaotičnost archivních záležitostí a neexistence jednotných moderních norem a předpisů pro trvalé ukládání archivních elektronických, audiovizuálních dokumentů a jejich využívání. Dále je závažným problémem absence standardizované terminologie, uceleného systému normativní, odborné a metodické podpory práce archivních institucí s digitálními a digitalizovanými dokumenty, převážně omezený a lokální charakter jejich zkušeností, přítomnost problematických otázek spojených s ochranou duševního vlastnictví, potřeba zvyšování kompetencí při práci s digitálním obsahem, což v konečném důsledku vede k neuspokojivému tempu digitalizace dokumentů NAF. Vzhledem k absenci spolehlivého rámce pro uspořádání a kategorizaci záznamů panuje v archivech nepořádek, což brání obnově důležitých údajů.

Kromě toho je na Ukrajině nedostatečný počet kvalifikovaných pracovníků. Počet ukládacích jednotek v archivech se každoročně zvyšuje, zatímco počet zaměstnanců institucí se neustále snižuje⁵⁹. V důsledku toho připadá na jednoho archiváře stále více práce. Nedostatek kvalifikovaného personálu v oblasti archivnictví vede k nízké kvalitě práce s dokumenty, nesprávnému ukládání a zpracování archiválií. Řadoví zaměstnanci často přepřahují pracovní cíle na pozadí špatného technického vybavení a nezřídka pod dohledem osob bez odborného historického či archivního vzdělání.

Aplikace inovací není možná bez neustálého sledování zahraničních zkušeností a výměnných programů. Ukrajině chybí zkušenosti s mezinárodní spoluprací s jinými archivy a přístup k mezinárodním archivním zdrojům, protože Národní archivní fond Ukrajiny je součástí historie mnoha národů.

Někdy se v archivních záležitostech objevují případy korupce nebo zneužití ukrajinských archivů, což může vést ke zkreslování nebo přepisování historických faktů v dokumentech tak, aby byly uspokojeny zájmy určitých osob nebo skupin. To může vést ke vzniku mýtů a falešných interpretací událostí. Dalším typem korupce je problém volného přístupu k archiváliím⁶⁰. Je například zdokumentován případ, kdy ředitelka Kyjevského muzea nemohla volně vstoupit do archivu Lvovské galerie a zkontrolovat sbírky^{61,62}.

⁵⁹ <https://www.istpravda.com.ua/columns/2018/08/20/152806/> (přistoupeno 11.04.2024)

⁶⁰ <https://tyzhden.ua/otsyfruvaty-pam-iat-chomu-ukraini-potribna-arkhivna-reforma/> (přistoupeno 11.04.2024)

⁶¹ https://24tv.ua/lviv/vikradennya_starodrukiv_u_lvovi_zyavilisya_tsikava_detal_n773628 (přistoupeno 11.04.2024)

⁶² <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=sfiCmWNb3U8> (přistoupeno 11.04.2024)

4.2 Způsoby zlepšení práce archivního systému na Ukrajině

Ukrajinské orgány se snaží najít řešení výše uvedených problémů v oblasti archivnictví. Například pro kontrolu dodržování optimálních podmínek ukládacích režimů a organizaci opatření pro ukládání dokumentů byl vytvořen seznam úkolů a funkcí pro pověřené pracovníky⁶³. Dostupnost a stav dokumentů kontroluje komise zřízená příkazem ředitele archivu, v níž jsou 2 nebo 3 zaměstnanci archivu. Rozdělení povinností mezi členy komise je zaznamenáno v příkazu, případně v pracovním pokynu nebo zápisu o kontrole dostupnosti a stavu dokumentů. Do komise jsou dodatečně zařazeni další zaměstnanci, kteří vykonávají pomocné práce. Výjimečně je na základě příkazu ředitele archivu povoleno, aby jeden zaměstnanec prováděl přejímání dokumentů. Do prací na kontrole dostupnosti jsou zapojeni i zaměstnanci jiných strukturálních útvarů archivu a studenti v rámci své praxe. Hlavními úkoly kvalitativní kontroly dostupnosti, stavu a pohybu archiválií a objasňování evidencí ve státních archivech jsou:

- kontrola dostupnosti a stavu dokumentů všech fondů archivu a jejich evidence;
- zjišťování a odstraňování nedostatků v evidenci dokumentů, provádění změn v účetních dokladech archivu;
- zjišťování a evidence chybějících dokumentů, organizace jejich vyhledávání;
- posouzení fyzického stavu dokumentů uložených v archivu.
- evidence výsledků vyhledávání dokumentů, které nebyly nalezeny při kontrole dostupnosti.
- zrušení evidence dokumentů, které nebyly nalezeny při kontrole dostupnosti a jejichž vyhledávací metody byly vyčerpány.
- provádění změn v účetních dokladech archivu.

Plánované kontroly dostupnosti a stavu dokumentů se provádějí v následujících lhůtách:

- unikátní - každoročně;
- elektronické, obrazové a fotografické dokumenty a fonodokumenty na magnetických nosičích - jednou za 5 let;
- gramofonové originály a gramofonové desky - jednou za 7 let;
- fondy první, druhé a třetí kategorie - jednou za 10 let;

⁶³ UNDIASD, Metodichni rekomendatsiyi „Kontrol nayavnosti, stanu i ruhu arhivnih dokumentiv ta utochnennya oblikovih dokumentiv u derzhavnih arhivah Ukraini“, Kyjev 2010.

- dokumenty s omezeným přístupem - v souladu s požadavky zvláštních normativních dokumentů.

Pokud jde o vandalismus, archivy na Ukrajině jsou nejčastěji chráněny před vandaly pomocí zámků, dobrého osvětlení nebo instalací kamerového systému. Někdy to však nestačí, takže nejúčinnějším způsobem je stále pokuta a nucená oprava poškozeného majetku. Významně zlepšit ochranu archivů může také provádění školicích programů pro zaměstnance archivů o tom, jak správně zacházet s materiály, jak identifikovat potenciální hrozby a jak se vypořádat s vandalismem⁶⁴. Důležité je také vzdělávat veřejnost o významu archivů a historického dědictví. Čím lépe lidé pochopí hodnotu archivů, tím spíše je budou chránit před vandalismem.

Pro zlepšení financování vypracoval Ukrderzharkhiv střednědobou strategii rozvoje archivnictví na Ukrajině, která obsahuje následující body⁶⁵:

- získávání mimorozpočtových možností a zdrojů financování k posílení materiálně-technické základny archivů, řešení otázek uchovávání dokumentů NAF prostřednictvím poskytování placených služeb, využívání charitativních grantů a dotací na programy/projekty, pomoc mecenášů a sponzorů, získávání finančních prostředků na projekty;
- vypracování rámce pro účinnou vědeckou inovační politiku založenou na zvýšení základního financování výzkumu, zvýšení úrovně odměňování výzkumných pracovníků na úroveň stanovenou zákonem Ukrajiny „O vědecké a vědeckotechnické činnosti“;
- získávání mimorozpočtových prostředků prostřednictvím charitativních grantů a programových/projektových grantů na financování výzkumných projektů a vývoje.

Financování potřeb rozvoje archivnictví se předpokládá z rozpočtových prostředků ve výši stanovené každoročně zákonem o státním rozpočtu Ukrajiny a z dalších zdrojů, které nejsou zákonem zakázány.

V zájmu navázání mezinárodní spolupráce UNDIASD konstatuje, že je důležité podporovat účast vědců v oboru na činnosti mezinárodních výzkumných center, vědeckých institucí a univerzitních výzkumných pracovišť, jakož i na organizování a provádění společného výzkumu v příslušných oblastech, realizaci inovativních vědeckých, odborných

⁶⁴ CHABARAJ Ganna, Otsifruvati pam'yat. Chomu Ukrayini potribna arhivna reforma; in: Ukrayinskiy tyzhden, Kyjev 2018.

⁶⁵ UNDIASD, Strategichna programa rozvitku arhivnoyi spravi Ukrayini na serednostrokovu perspektivu, Kyjev 2019, s. 30–31.

a technických projektů s využitím moderních informačních, komunikačních a digitálních technologií, na mezinárodních fórech a publikování vědeckých prací⁶⁶.

V zájmu další integrace Ukrajiny do evropského a globálního informačního a kulturního prostoru je vhodné:

- rozvíjet spolupráci s UNESCO v rámci programu Paměť světa⁶⁷ a s Radou Evropy při realizaci mezinárodního programu „Společné archivní dědictví zemí a národů střední a východní Evropy“;
- zintenzivnit úsilí o zapojení Ukrajiny do programů ICA⁶⁸, zejména v oblasti archivnictví a správy záznamů, využít možností podpory, které ICA nabízí členským státům v oblasti správy záznamů, spolupracovat s regionálními úřady, specializovanými komisemi v oblasti rozvoje archivnictví a správy záznamů;
- prohloubit spolupráci s Ukrajinci v zahraničí jako jednu z klíčových priorit mezinárodních aktivit, zaměřenou na realizaci opatření k doplnění NAF o dokumenty patřící ke kulturnímu dědictví ukrajinského národa a nacházející se v zahraničí.

V rámci posílení personálního potenciálu archivnictví UNDIASD navrhuje⁶⁹:

- zavést otevřené a transparentní výběrové řízení na volná vědecká místa ve vědeckých a archivních institucích na základě dosažených výsledků a zkušeností výzkumného pracovníka;
- zavést zásady výběru vědeckých pracovníků na základě jejich skutečné kvalifikace (dostupnost publikací, vedení výzkumu, administrativní povinnosti, účast na mezinárodní spolupráci, mobilita atd.)
- podporovat kontinuální profesní rozvoj, kariérní růst a systematický odborný rozvoj výzkumných pracovníků v oboru prostřednictvím stáží v předních výzkumných institucích a vysokých školách na Ukrajině i v zahraničí;
- zdokonalit systém atestací a odborné diagnostiky zaměstnanců archivních institucí;
- zintenzivnit účast zaměstnanců archivů na mezinárodních studiích, školeních, vzdělávacích programech, konzultacích, stážích a dalších podobných akcích;

⁶⁶ UNDIASD, Strategichna programa rozvitku arhivnoyi spravi Ukrayini na serednostrokovu perspektivu, Kyjev 2019, s. 38–41.

⁶⁷ „Memory of the World Programme“

⁶⁸ <https://www.ica.org/professional-programme/new-professionals-programme/> (přistoupeno 11.04.2024)

⁶⁹ UNDIASD, Strategichna programa rozvitku arhivnoyi spravi Ukrayini na serednostrokovu perspektivu, Kyjev 2019, s. 40.

- vytvořit Sektorové centrum pro odbornou přípravu a další vzdělávání archivních pracovníků jako samostatný právní subjekt;
- zlepšit systém sociálního zabezpečení pracovníků archivů a stimulovat mladé lidi, kteří začínají svou kariéru v archivních institucích.

V současné době je zcela zřejmé, že ukrajinský archivní systém má jasné cíle a velký potenciál, a to i navzdory válce, ale jeho rozvoj si vyžádá mnoho úsilí a času.

ZÁVĚR

Archivní činnost je historicky vyvinutá forma organizace moderní životní činnosti lidí, která vznikla z potřeby uspokojovat sociální potřeby společnosti a směřuje k realizaci určitých společenských funkcí v ní. Archivní činnost zahrnuje soubor společensky významných činností prováděných subjekty archivní sféry na různých úrovních sociální organizace společnosti, sledujících určité společenské cíle a zájmy.

V této bakalářské práci byl důkladně prozkoumán archivní systém Ukrajiny z hlediska historického vývoje, moderní organizace, úzce zaměřené analýzy státního oblastního archivu a také byly zdůrazněny hlavní problémy archivnictví na Ukrajině. Kromě toho bylo poukázáno na způsoby řešení těchto problémů.

První archivy na území Ukrajiny se objevily v době Kyjevské Rusi. Byly soustředěny především v knížecích kancelářích a klášterech. Během dalších historických událostí se území Kyjevské Rusi poněkud změnilo a vzniklo Haličsko-volyňské království. Kromě knížecích a klášterních archivů existovaly v tomto království i soukromé sbírky a archivy.

Ve 14.–16. století se ukrajinské země Volyň, Podolí, Kyjev, Černigov-Severština dostaly pod vládu Velkoknížectví litevského, které zdědilo staré ukrajinské archivní tradice. Zvláštností státního zřízení Velkoknížectví litevského bylo soustředění centrální správy v rukou knížete. Centralizace moci ve Velkoknížectví litevském se projevila i v archivech. Významnou novinkou ve vedení archivů středověkých institucí byl vznik registrů (rejstříků).

Po Lublinské unii se ukrajinské země staly součástí Polsko-litevské unie. Zvláštnosti kancelářské práce a pořádek ve státních archivech Polsko-litevské unie byly stejné jako ve Velkoknížectví litevském, ale začala postupná polonizace a latinizace spisů institucí. V důsledku prvního dělení Polsko-litevské unie získalo Rakousko západoukrajinské země, reorganizovalo státní orgány a správu Haliče a zavedlo vlastní systém kancelářské práce. Řada institucí však nadále spravovala spisy podle starých zásad.

Vznik ukrajinského státního archivu se datuje do 16. století a souvisí se vznikem kozáctva.

Od konce 18. století do začátku 20. století byly ukrajinské země součástí Ruské a Rakouské (Rakousko-Uherské) říše. Rozvoj archivů a archivních institucí souvisel s tendencemi formování carských správních institucí a zvláštnostmi církevního života v regionech. V tomto období vznikaly a aktivně se rozvíjely archivy vědeckých a historických společností.

V letech 1917–1921 byly aktuální otázky zachování historického a kulturního dědictví ukrajinského národa. Po svržení carského režimu v Ruském impériu si noví ukrajinští národní

činitelé, kteří si osvojili novou státní roli, dali za úkol uchovat historické a kulturní dědictví ukrajinského lidu, včetně archivních dokumentů. Po nástupu hejtmana Skoropadského k moci v dubnu 1918. Dorošenko stanul v čele Generalního ředitelství pro umění a národní kulturu. Oddělení archivů a knihoven se stalo důležitou součástí Generalního ředitelství. Byly vypracovány a jasně formulovány základy archivní reformy, která předpokládala vyhlášení státního vlastnictví archivních dokumentů a vytvoření sítě archivních institucí.

Svržení hejtmana v prosinci 1918 přerušilo plodnou práci v oblasti archivnictví. Obecně je období UNR v dějinách ukrajinského archivnictví spojeno s pokusy zachránit archivní dokumenty před zničením v obtížných politických podmínkách.

Období existence ukrajinského archivnictví v Sovětském svazu bylo podmíněno utajením, omezeným přístupem a úplnou kontrolou při využívání archivních dokumentů.

Hlavními trendy archivní výstavby na nezávislé Ukrajině byly obnova národních archivních tradic, demokratizace a deideologizace archivního systému, což vedlo k rozšíření přístupu k archivním informacím, prohloubení integrace Ukrajiny do mezinárodního archivního systému a vytvoření nezávislého NAF.

Archivní síť nezávislé Ukrajiny zahrnuje 874 jednotek, jako jsou: 7 ústředních státních archivů; Ukrajinský výzkumný ústav archivnictví a dokumentace; 3 ústřední státní archivní instituce; 25 státních archivů oblastí, města Kyjeva; 111 archivních oddělení okresních státních správ; 126 archivních oddělení městských rad; 14 odvětvových státních archivů; 570 archivních institucí vesnických, městských, městských rad, rad spojených územních společenství (dál pracovní archivy); 17 archivních institucí založených fyzickými a/nebo právníckými osobami soukromého práva.

Velká část archivnictví je regulována Ukrderžarchivem, orgánem, který zajišťuje realizaci státní politiky v oblasti archivnictví, evidence a vytváření a fungování státního systému pojistného fondu dokumentů, jakož i meziodvětvovou koordinaci v otázkách spadajících do jeho působnosti.

Archivní systém na Ukrajině v současné fázi vývoje vyžaduje velký počet vysoce kvalifikovaných pracovníků a neustálý odborný rozvoj archivářů. Organizace archivního vzdělávání a postgraduálního vzdělávání archivářů je jedním z prioritních úkolů Státní archivní služby Ukrajiny a státních archivních institucí. Zajišťování vědecké, metodické a praktické přípravy archivářů v systému ukrajinských státních archivů spadá do kompetence Ukrajinského výzkumného ústavu archivnictví a dokumentace.

Mnoho státních oblastních archivů na Ukrajině má podobnou strukturu, funkce a právní předpisy, zejména archivy sousedních regionů, které mají podobný historický vývoj.

Konkrétně státní archiv Záporožské oblasti byl ovlivněn její územní polohou a skutečností, že Záporožská oblast byla kdysi součástí Ruského impéria a poté součástí Sovětského svazu. Během tohoto období se funkce Záporožského archivu opakovaně měnila a také reorganizovala. Tento archiv obsahuje informace o všech státních institucích Záporožské oblasti, průmyslových podnicích a státních projektech týkajících se regionu.

Státní archiv Záporožské oblasti má oficiální webové stránky popisující práci archivu, díky nimž je možné si všimnout, že hlavním problémem webových stránek archivu jsou nerelevantní údaje, špatně strukturovaný text a duplicita informací.

Kromě nedostatků webových stránek Záporožského oblastního archivu a archivů obecně zůstávají hlavními problémy: fyzický stav archiválií a dokumentů, financování archivnictví, nedostatek kvalifikovaných pracovníků a obtížné získávání informací. K řešení těchto problémů byly zřízeny komise pro sledování fyzického stavu archiválií a Ukrderžarchiv vypracoval strategie rozvoje archivnictví na Ukrajině.

Skutečnost, že Ukrajina vypracovala strategie rozvoje celého archivního systému, naznačuje, že orgány, které tento systém řídí, mají jasně definované cíle a představy o tom, jak by archivní síť měla vypadat. Bez vyřešení stávajících problémů se však ukrajinské archivnictví bude moci rozvíjet omezenou rychlostí a s omezenými možnostmi.

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

Literatura

ARTAMONOVA S. – ROMANOVSKY R., Vzaemodiya arhiviv, bibliotek, muzeyiv yak osnova zberezheniya natsionalnoyi arhivnoyi spadschini ukrayini; in: bibliotechno kraeznavstvo u kulturnomu prostori Ukrayini, Sborník z celoukrajinské vědecké a praktické konference, Kyjev 2011, s. 13 – 17.

BONDAR V. – KOZLOVA I., Arhivni fondy pravoslavni tserkov mista Oleksandriivska Katerinoslavskoyi guberniyi yak istorichne dzherelo, Záporoží 2010, s. 109–117.

DELEGAN M., Do pitannya pro istoriyu arhivnoyi spravi na Zakarpatti. Ukrayinske arhivoznavstvo: istoriya, suchasniy stan i perspektivi, Vědecký věstník UzhNU, Užhorod 2002, s. 192–205.

Derzhavna arhivna sluzhba Ukrayini, Pro robotu Ukrderzharhivu, arhivnih ustanov i spetsialnih ustanov strahovogo fondu dokumentatsiyi u 2023 rotsi ta prioriteti na 2024 rik, Kyjev 2024.

DOVBYSHCHENKO M., Ukrayinski tserkovni archivy lytovsko-polskoyi doby: istorichna dolya ta perspektivi rekonstruktsiyi, Kyjev 2006.

CHABARAJ Ganna, Otsifruvati pam'yat. Chomu Ukrayini potribna arhivna reforma; in: Ukrayinskiy tyzhden, Kyjev 2018.

Jaroslav KALAKURA – Irina MATYASH, Archivoznavstvo. Druhe vydannya, Kyjev 2002, s. 34–40.

Kabinet Ministriv Ukrayini, Zvit pro robotu ukrderzharhivu, arhivnih ustanov i spetsialnih ustanov strahovogo fondu dokumentatsiyi u 2022 rotsi ta prioriteti ukrderzharhivu na 2023 rik, Kyjev 2023.

KALAKURA Jaroslav, Suchasna kontseptsiya arhivoznavchoyi osviti, Kyjev 1997.

KRYPJAKEVICH I., Do istoriyi ukrayinskogo derzhavnogo arhiva v XVII, Zapiski Naukovogo tovaristva imeni Shevchenka, Lvov 1924, s. 67–78.

Kyjevsko-mohyljanská akademie (dál UKMA), Narysy istorii arkhivnoi spravy v Ukraini, Kyjev 2001.

LEVCHENKO Larysa, Reformuvannya arhivnoyi sistemi ukrayini: minule i maybutne (arhivoznavchiy, istorichniy ta pravoviy aspekti); in: Arhivistika: teoriya, metodika, praktika materiali drugoyi mizhnarodnoyi naukovo-praktichnoyi konferentsiyi, Kamenec-Podolský 2021, s. 113–120.

MUZIKA Alona, Yak u Krivomu Rozi ta Mikolaevi ryatuvali derzhavni arhivi vid viyni; in: Chmarochos, Kyjev 2022.

Národní akademie věd Ukrajiny, Arhiv kosha Novoyi Zaporozkoyi sichi. Opis sprav. 1713–1776, Kyjev 1994.

OSIPOVA T., Arhivnavstvo: pidruchnik dlya studentiv istorychnych fakultetiv vysshchich navchalnych zakladiv Ukraini; in: Metodichni rekomendatsiyi do kursu „Arhivnavstvo“. Harkiv 2002, s. 25–26.

PALIENKO M., Arhivna spadschyna ukrajinskoyi emigratsiyi: osnovni etapi formuvannya, Kyjev 2011.

PYRIG R., Suchasne arhivne budivnitstvo i vitchiznyane arhivnavstvo; in: Ukrayinske arhivnavstvo: istoriya, suchasny stan i perspektivi, Kyjev 1997, s. 26.

Sergii KULESHOV – Vita BOYKO, Periodizatsiya unifikatsiyi ofitsiynih dokumentiv v Ukraini, Kyjev 2015.

SHUMIKHIN Egor, Rozhovor s vedoucím Ukrderžarchivu Chromovem; in: zpravodajská agentura Interfax-Ukrajina, Kyjev 2022.

SVARNIK Halina, Arhivni ta rukopisni zbirki Naukovogo tovaristva im. Shevchenka v natsionalni bibliotetsi u Varshavi: Katalog-informator, 2006, s. 5–13.

TESLENKO Lina, Arhivi goryat: u Chernigovi znisчено arhiv sbu razom iz spravami represovanih; in: Ukrayina moloda, Kyjev 2022.

TIMOFEISHINA A., Informatizatsiya arhivnoyi spravi v Ukraini: suchasny stan; in: Stan ta perspektivi rozvitku kulturologichnoyi nauki v Ukraini, Mykolajiv 2018, s. 171–173.

Ukrinform, Derzhavniy arhiv Chersonskoyi oblasti je odnim iz naybilsh postrazhdalih pid chas povnomasshtabnoyi viyni, Kyjev 2023.

UNDIASD, Strategichna programa rozvitku arhivnoyi spravi Ukraini na serednostrokovu perspektivu, Kyjev 2019, s. 30–41.

ZAGORECKA Olena, Do pitannya schodo periodizatsiyi istoriyi dIllovodstva v Ukraini; in: Arhivnavstvo. Arheografiya. Dzhereloznavstvo (1999–2009), Kyjev 2010, s. 104.

Zaporizka oblasna derzhavna administratsiya, Polozhennya pro Derzhavniy arhiv Zaporizkoyi oblasti, Záporoží 2018.

Internetové zdroje

<https://archives.gov.ua/ua/%D0%B0%D1%80%D1%85%D1%96%D0%B2%D0%B8-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8/> (přistoupeno 11.12.2023)

https://www.archivzp.gov.ua/index.php/uk/?option=com_content&view=article&id=2 (přistoupeno 11.12.2023)

<https://archives.gov.ua/ua/місія-бачення-цінності-пріорітети/> (pristoupeno 10.03.2024)

<https://archivzp.gov.ua/uk/> (pristoupeno 20.03.2024)

<https://www.ica.org/professional-programme/new-professionals-programme/> (pristoupeno 11.04.2024)

<https://www.istpravda.com.ua/columns/2018/08/20/152806/> (pristoupeno 11.04.2024)

<https://tyzhden.ua/otsyfruvaty-pam-iat-chomu-ukraini-potribna-arkhivna-reforma/>
(pristoupeno 11.04.2024)

https://24tv.ua/lviv/vikradennya_starodrukiv_u_lvovi_zyavilisya_tsikava_detal_n773628
(pristoupeno 11.04.2024)

<https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=sfiCmWNb3U8> (pristoupeno 11.04.2024)

SEZNAM ZKRATEK

Apod.	a podobně
Atd.	a tak dále
ICA	The International Council on Archives
KSU	Komunistická strana Ukrajiny
Mil.	milion
NAF	Národní archivní fond
NEP	Nová ekonomická politika
NKVD	česky Lidový komisariát vnitřních záležitostí (zkráceno z ruských slov Narodnyj komissariat vnutrennich děl)
NSDAP	Národně socialistická německá dělnická strana
SBU	Služba bezpečnosti Ukrajiny
Tis.	tisíc
Tzv.	takzvaný
Ukrajinská SSR	Ukrajinská sovětská socialistická republika
ULR	Ukrajinská lidová republika
UNDIASD	Ukrajinský výzkumný ústav archivnictví a dokumentace (ukr. Ukrayinskiy naukovo-doslidniy Institut arhivnoyi spravi ta dokumentoznavstva)
UNESCO	The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UKMA	Kyjevsko-mohyljanská akademie
Ukrderžarchiv	Ukrajinská státní archivní služba (ukr. Ukrayinska derzhavna arhivna sluzhba)